

*74. selens
vrevni rex*

Šumarski list.

Br. 1. U ZAGREBU, 1. siečnja 1892. God. XVI.

Obznana štovanim društvenim članovom.

Naš prednjak kod zemaljske šumske uprave i vrlo pregalac na polju stručnoga knjižtva g. Mijo Vrbanić zahvalio se je na uredničtvu „Šumar. lista“, koga je kroz niz godina svom pomnjom i uztrajnošću uređivao, te je slav. upravljajući odbor hrv.-slav. šumarskoga društva meni povjerio uredništvo toga društvenoga časopisa.

Nijesam se mogao oglasiti tomu po mene laskajućemu pozivu — jedno s toga, što mi se prigoda pruža, da se svojim književnim radom bar ponješto odužim na onoj ljubavi, koju mi danomice daje moja draga domovina, s druge strane smatram si za dužnost, da i ja kao urednik društvenoga časopisa stupim još tiesnije u redove onih pregalaca, koji čeznu za tim, da bude naš „Šumar. list“ ono, što po svomu zadatku mora biti — naime: pravo ogledalo duševnog stanja našega hrv.-slav. šumarskoga društva i napredka našega domaćega šumarstva.

Sjeme, koje je posijano po šaćici domaćih pregalaca god. 1846., palo je na plodno tlo, pa ako je izdavanje tadanjeg društvenog časopisa „prvoga hrv. šumarskoga društva“ god. 1847. pod imenom: „Das Forstblatt. Zeitschrift“ burnom godinom 1848. prestalo, i god. 1851. do 1852. opet započelo, a onda za uvijek zaspalo, tim ipak nije udušeno pregnuće nekih naših rodoljuba-stručara pred desetak godina, da se slično društvo opet uzkrisi, koje će novim duhom disati i novim smjerom svoj rad na preporod domaćega šumarenja započeti.

I tako bi.

Čim je današnje hrv. slav. šumarsko društvo utemeljeno, odmah se je pojavila želja, da se osnuje i društveni časopis u svrhu, da mogu društveni članovi u svom vlastitom listu plodove svog uma i pera na korist i promicanje društvene svrhe priobiti.

Pojav taj značio je pobjedu nauke i znanosti među našimi hrvatskimi šumari.

Primiv dakle nasliednu književnu ostavštinu naših pregalaca od g. 1847., to će reći: primiv uredništvo „Šumar. lista“ nadam se, da će naš društveni časopis i pod mojim uredništvom naći kriečku podporu revnih i za struku zanešenih domaćih šumara, te prijatelja naših zelenih dubrava.

Zna svaki od nas, da je naše šumarstvo još uvijek pusto polje, koje moramo i kao rodoljubi i kao stručari potrebitim marom i u znoju lica obradivati, ako želimo žeti plodove našeg uma i naše djelatnosti. Ta „o trudu žito rodi, a o muci grozdovi više“.

To su čuvstva, koja gojim kao urednik „Šum. lista“, — to su nade, koje mi izpunjuju grud, te me hrabre, da ćemo božjom pomoćju i zajedničkim râdom korak po korak našu zajedničku zadaću sretno riješiti.

Ali tomu se hoće čvrste volje i žilave uztrajnosti. Ako bude ove i one, onda nemojmo podvojiti, da nećemo međusobnim pregnućem naše domaće šumarstvo podići do najvišega mjesta, koje mu po važnosti i obsežnosti naših šuma zaista dolikuje.

Da bude naš „Šum. list“ zaista pravo stjecište našega duševnoga râda: to je potrebno, da ga svi društveni članovi kao „mezimca“ hrv.-slav. šumarskog društva prigrle svim žarom ljubavi, te da mu i tvorom i sborom što više pomognu.

Imenito molim, da me u mučnom zvanju vještim svojim perom podpomognu dojakošnji pisci-stručari, i to: gg. Jos. Kozarac, kr. šumar u Lipovljanih; Drag. Nanicini, vlast. nadšumar u Našicah; Jos. Ettinger, umir. nadšumar u Zagrebu; Šandor Pere, nadšumar u Otočcu; Vilim Pere, br. šumar u Kosiњу; Vinko Benak, nadšumar u Petrinji, Mijo Radošević, vlast. šumarnik u Kutjevu; prof. Drag. Hlava i prof. Vl. Kiseljak u Križevcih; Ivan Kolar i Julijo Kuzma, kr. nadšumar u Zagrebu; Dušan Ilijć, šum. procjenitelj u Otočcu; Ed. Slapničar, šum. procjenitelj u Belovaru; Milan D. Obradović-Ličanin, prof. šumarstva u Biogradu; Stjepan Hankony, šumar u Valpovu; Josip Majnarić, šumar u Čavlih; Marino pl. Bonna, žup. nadšumar u Ogulinu; Josip Sabljak, šumar u Surčinu; Gašo Vac, šumar u Stabici; Julijo Vraničar, šumar u Novigradu; Drag. Mocnaj, šum. pristav u Klenku; Bog. ml. Hajek, šum. pristav i procjenitelj u Glini i Rudolf Erny, šum. vježbenik u Dubici; Pavao Barišić, nadšumar u Mitrovici; Ivan Zezulka, kr. šumar u Ogulinu.

Zaista ću se radovati, ako bude broj suradnika od sad poskočio, jer će to biti očiti znak, da je „Šum. list“ našim društvenim članovom mio i drag.

U ostalom primjećujem, da će se strukovni dopisi i razprave nagraditi u buduće kao i dojako po pristojbenom cjeniku.

Dopisi odnosno razprave neka se i nadalje dostavljaju „uredništvu Šum. lista“ u Zagrebu.

Pozivajuć opetovano štovane društvene članove na složan zajednički rad, dovikujem jim na domaku stare godine: sretna bila nova godina!

Vatroslav Rački,
kr. vladni šum. povjerenik

Pabirci za šumarsku povjest hrvatsko-srbskih šuma.

Piše vlastel. šumarnik Mijo Radošević.

(Nastavak. Vidi Šum, I. br. 12. od god. 1891.)

O drvarskom orudju. Buduć orudje na drvarstvo odnosno i na povjest šuma upliva, s toga ću sad o tom koju napomenuti. Uporaba sjekire i klina je prastara skoro kod svih naroda, a čuli smo, da su ovo orudje već Egipćani, Grci, Rimljani i drugi poznavali u isto doba, kad i željezo i nado, iz kojeg su sjekiru i klin proizvodjali.

Sjekira rabila se je u pradavnini, te skoro do XVII. vieka po Isusu za obaranje stabala, akoprem je istodobno poznata bila ručna, popriečna i po-dužna pila.

Sjekira bilo je od svakovrstnih oblika, ali reć bi, da su narodi davali pilam za drvarstvo onaj oblik, koji je takodjer i za bojne svrhe prikladan bio. Kod hrvatsko-srbskog naroda nalazimo taj prelaz oblika pile u nadjaku još i danas imenito u Slavoniji, a taj nadjak upravo je prikladan za bojnu svrhu, a osim toga za tamanjenje dračja, za izradbu sitnijeg drva i za presjecanje ograna. Slavoncu je nerazdruživi drug njegov nadjak. On je posve lagan, ima male ušice, a bridku oštricu, te je nasadjen na dugoj plosnatoj držalici. Ovu vrst sjekira možemo toga radi slavonskim orudjem nazvati.

Sjekira hrvatska (kranjska) obretna je po Italcih u dobi, kad je uzduž jadranskog mora po Istri i Hrvatskoj odpočelo proizvodjanje gorivih drva za Italiju oko g. 1300. po Is., a to s toga, što joj racionalnijeg oblika neima za naše vrsti drva. Istu vrst sjekira, koje su do tri put težje od slavonskih s istom dužinom i razmjerno isto tako sa jakimi i dugimi ušicama, nije Slavonac i Srbin sve do god. 1350. poznavao, a to bijaše dakle onih godina, kada su Hrvati iz Istre, Kranjske i Hrvatske počeli u Slavoniji izradjivati hrastovinu.

Bradva je stara, a poznaše ju tesari u najstarijoj dobi. Kratka nasadjena i dugim oštrilom sjeća nas na slične bojne sjekire. Nedvojbeno je dakle, da je i bradva kod nas prastara.

Bradvilj je za tesanje najracionalniji, a uporaba istog jest hrvatski specijalitet. Rabio se je poslie hrvatske sjekire, a najstariji bradvilji kovani su u XV. vieku.

U Slavoniju i Srbiju donieli su Hrvati prvi bradvilj oko god. 1850., kad je naime proizvodjanje hrastovih podvaljaka započelo.

Pile ručne su prastare. One su raznolične, nu najstarije su svakako popriečne, a mlađje podužne pile.

Popriečna pila nije se rabila do novije dobe skoro kod svih naroda za obaranje stabala, a to s toga, što nije trebalo, da se drvo štedi. Hrvati počeli su popriečnu pilu oko XIII. vieka rabiti za obaranje stabala. Kranjci su god. 1850. prvi put došli kao drvari u Slavoniju i u Srbiju sa podužnom namramljenom pilom, te se je toj pili seljačtvo u velike čudilo. Sad je ta pila u Slavoniji posve udomljena. Njemački bačvari donieli su tu pilu u Slavoniju godine 1830.

Podužna pila je takodjer prastara, ali buduć osobitu radničku vještinu zahtjeva i veliki napor, to je ista svakako poslie popriečne pile kod nas uvedena. Ta pila udomila se je po italskih radnicah u XI. vieku u hrvatskom Primorju, jer do one dobe nije bilo kod drvenih kuća tesanih brvana. Iz Primorja prenio ju je hrvatski drvar u Slavoniju i Srbiju oko god. 1850.

Mehanička pila. Ova pila tjerana je s prvine čovječom snagom, a kasnije konjskom snagom te vjetrom, vodom i konačno parom. Profesor Exner u svom djelu o drvarskih strojevih jest toga mnienja, da je bilo vodenih pila u IV. vieku po Is. a svakako da je bilo u Augsburgu vodenih pila već g. 1337. Oko godine 1450.—1500. bilo je takovih pila u mnogih drugih pokrajinah, a medju vodenim pilam bilo je i takvih, koje su mehaničko dakle rukom čovjeka tjerane, te već u VXI. vieku bilo je množina pila (pile s oplatom, Bundgatter), koje su Holandezi obreli.

U god. 1633. je kod Londona sagradio pilu vjetrenjaču neki Holandez, nu ta nije dugo radila. God. 1700. sagradjena je kod Edinburga i druga pila vjetrenjača, ali ju je narod razorio u bojazni, da će mnogi obrtnici ostati tim poslom prikraćeni. God. 1697. već su Englezi prvi patent na gradnju pila izdali.

Pila suhara, koje su snagom konja tjerane, bilo je u Njemačkoj u XVIII. stoljeću, a bile su jednolistne.

Tek god. 1777. dobio je Miller u Englezkoj patent na kružnu pilu (Kreissäge) i zatim su uzsliedile vijugače (Bandsägen), te vrtače, hoblače, dubljače i drugi strojevi za izradbu drva.

U XVI. odnosno u XVII. vieku imade pila mletačkog sustava, a to su one, koje vidimo po naših potocih i riekah u obće. Takove pile pokreće voda prasicom (Stossrad) pomoću ručke za mahanje pile i pritezanje trupaca.

Taj sustav, ma kako jednostavan bio, ipak će održati pobjedu nad svimi najnovijimi sustavi pila, a to s toga, što proizvodja razmjerno najliepše rezanje drva.

U god. 1803. počese u Englezkoj parne pile raditi, koje je Bentham uveo, a toga radi bje on počašćen za zasluge na polju drvarstva naslovom „čiča drvarskih strojeva“. Podupiraše ga živo Brunel i Maudslay.

Parna pila za arsenal u Woolwichu sagradjena god. 1810. imala je četiri jarma, a svaki rezao je sa 12—15 pila, te bijaše današnjim pilam za uzor. I ovu pilanu je osnovao Bentham.

U toj dobi bilo je u englezkih arsenalih tvornica za drvarstvo, u kojih su se skoro svakovrstni stolarski, kolarski i tokarski poslovi obavljali, a tomu pripomagalo je već tada usavršeno talenje željeza. Englezi bijahu dakle početkom 18. stoljeća u mehaničkoj izradbi pila najnapredniji, ali jih doskora pre-stigoše Francezi, imenito glede pila za mali obrt. U novije doba nadkriliše Amerikanci sve druge narode u tom poslu.

U Austriji i Njemačkoj počelo se napredovati u mehaničkoj izradbi drva tek poslije god. 1840. U razdobju dakle od godine 1800 do danas usavršili su tehničari drvarstvo proizvodnju tako daleko, da se danas drvo ne samo mehanički, već u svakom obliku tokariti, rezbariti, vrtati, dubiti, plesti, savijati, lupiti i stiskati može. U obrtu skoro i neima predmeta, koji se rukom proizvadjaju, a da se nebi i mehaničko proizvodjati dao u takovih oblicima, kojima se upravo divimo. —

Tko nepozna mehanički tokarene palice u svakovrstnih načina, okruglih ili plosnatih ili grbavih, kao što su to kundaci za puške? Tko ne pozna lupine iz drva, koje se kao artija bud na okrug stabla ili uzduž žice ili hoblanjem američkih noževa ili rezanjem francuzkih *fournir* pilah snimlju? Tko nepozna vrtače, s kojima se probušuje rupa za vez gradje u svakom položaju, kao što je to u tršćanskom arsenalu, a tko ne zna, da se najtočnije dubi glavčina u kolarstvu? Tko nepozna Grossmanove drvene rozete kao najjeftiniji nakit kod stolarstva, koji se utiskuje u drvo, a komu je danas nepoznata drvena klompa, kotač, stolac i t. d. dapače izrezana drvena glava čovjeka i sto drugih predmeta? Sve to strojevi rade uz čovjeka pripomoć. Samo mehaničkom snagom uspjelo je, da se drvena vuna jeftino proizvadjaju, te da se iz drvenog sitniša, kao iz pilotine, pomoću lučbe prešati mogu razni predmeti, koji se mogu upotrebiti u kućanstvu ili kod gradnje.

A što ćemo još dočekati, kad se već danas drvo kao hranivo za marvu priugotavlja? Ta još bi nam sladka nada preostala, da ćemo dočekati dobu, u kojoj će se drvo kao tjestivo jesti, a onda neka se neumorni duh uspava, jer bi tim valjda vrhunac ljudskog umovanja nastao.

Za usavršivanje drvarskog posla treba još dosta toga, ali pomoću ugljena, željeza i t. d. usavršivati će se i drvarstvo do nečuvane visine.

Okrenimo se na čas širom naše domovine i prisposobimo napredak, koji je već učinjen, to možemo ponosom reći, da se naše domaće drvarstvo takmiti može već sad sa najnaprednijim državama.

Godine 1880. podignuta je na vodi Rječina prva mehanička pila po Pessi i Prosenu iz Grobnika sa četiri lista za izradbu razne rezane gradje i to: za smrekovu, jelovu, bukovu, a najviše za javorovu robu, a od tada do danas izgrađeno je sličnih pila venecijanskog sustava do 50 na broju sa 99 lista (pleha), koje reprezentiraju snagu od 297 konja ili snagu od 2079 radnika, a rade pretežno jelovinu i smrekovinu, a manje bukovinu.

Godine 1850. sagradio je Durbešić u Crnomlugu pilanu na paru sa 6 jar-mova, koji je svaki po 1—2 lista vezao a snagom od 25 konjskih sila, i to pre-

težno za bukove tavolette, te donjekle za jelove i smrekove žaganice i tavalone. Sustav ovih pila već je kombiniran mlietački tim, da silu prenaša remenje, te su mjesto jedne testere u jarmu njih dvie i da je na pokretnom kolu teretno kolo, koje brzinu regulira, dočim toga prasica neima.

Taj kombinovan sustav preporučio je mnoge starije vodene pile na prasice, te je mnogo ovih vodenih pila iza g. 1860. prenapravljeno tako, da sada na prasicu, koja za jednu testeru do 7 konjskih sila troši, pokreće već racionalnije vodeno kolo uz prenos snage remenjem, čim se polovicu snage prištedjuje, te je ova vrst vodenih pila kadra nadmašiti svaku parnu pilu, imenito glede one vrsti piljenica, koje se poslie strugati moraju.

Godine 1862. sagradio je grof Khuen-Herdervary u Markušici prvu parnu pilu za hrastovinu sa jarmovi na više listova.

Godine 1870. sagradio je Pongratz tvornicu na paru za mehaničku stolariju u Vrbovskom, iz koje god. 1880. pretvorio Schlesinger pilu za bukove tavolette sa fournir noževi.

Godine 1881. sagradio je u Prezidu parnu pilu nalik Durbešićevoj V. Velusti iz Ljubljane.

Godine 1873. sagradila je Thurn-Taxica parnu pilu sa Thopammovimi jarmovi na više listovah za mekanu gradju uz kružne pile za bukove tavolette.

Godine 1883. sagradio je Riese-Stahlburg u Kaptolu parnu pilu ameri-kansku sa kružnimi pilami za rezanje hrastovine.

Godine 1882. sagradila su braća Radošević parnu tvornicu u Lokvah za okrugle palice, a god. 1884. i vodenu pilu sa Tyscherovim jarmom na više listovah za bukove tavolette.

Godine 1884. sagradio je Alnoch u Bragani na vodu tvornicu za palice kišobrana i za šetnju.

Godine 1856. sagradio je Reiszner u Osieku tvornicu za žigice.

Godine 1887. sagradila je gdja. Wagnerica u Veliki na vodu tvornicu za kolarstvo.

Godine 1882. sagradilo je englezko društvo: „The Oac Extract Comp.“ u Županji prvu tvornicu tanina sa mehaničkim bačvarstvom.

Godine 1872. sagradio je Pongratz parket-tvornicu u Zagrebu.

Odtud ćemo samo povjestni razvitak u hrvatskom drvarstvu razabrati, a u kakvom je zaista naprednom stanju, to ćemo još dokazati.

O drvarskom obrtu. Na više mjestah čuli smo o brodogradnji bojnih kola, hramova i o drugih gradnja kod starih naroda, a kod svakog tog posla trebala je posebnih obrtnika.

Opisali smo i drvarsko orudje, koje je u tu svrhu služilo.

Da su Rimljani drvarske obrte takodjer kao osebujuu kastu (Collegium) gojili, nemože se inače ni tumačiti, ako pomislimo na mnogobrojne sagrađjene ladje, pa dosliedno tomu su i Hrvati i Srbi došli u neposredni dodir sa ovim narodom, te su morali i oni njeku vrst radnika, tesača, kolara i stolara poznati. To nam potvrđuje ona okolnost, što je bilo zaista mnogo tokara, koji su pra-

vili okrugle stupiće na ladjah. To nam dokazuje i prenosna koturica (Seilrollen) na brodovih. Tesači su svakako najstariji obrtnici, ali ove stvori i najstarija potreba zbog gradnje kuća i brodova u vrijeme kraljevanja domaćih kraljeva godine 900—1102. Tesara bilo je tada vrlo mnogo, nu manje, nego što je bilo šumskih radnika, koji su samo stabla obarali, a tesari izradjivali.

Za gradnju kuća nije trebalo one vještine kao za brodogradnju, a sigurno je, da su se težaci za brodogradnju tekar kasnije pojavili.

Za gradnju kuća nije trebalo baš tako vješte radnike, ako pomislimo, da je naš narod gradio priproste stanove bez svake razkoši, i da su hrvatski i srbski knezovi u današnjoj domovini prvobitno onakve palače gradili, kakove po opisu iz centralne Afrike i Amerike u vojvode poludivljaka vidimo.

Skyti stanovali su u rupah pod zemljom i u košu na kolih; Germani u rupah pod zemljom; Sardinci u špiljah Illirci u hrpah gjubra; uz Pontus u šupljem drvu ili u tornjevih; Galli u drvenih kućah; Huni u koljebah iz trstike, rimski pastiri u zemljenih koljebah, te u koljebah od jelovine i smreke; oko Alexandrije u kamenitih kućah bez drva; Slaveni u sj. Europi u drvenih kućah; u Thraciji u drvenih dvokatnih kućah; a u Grčkoj u drvenih kućah.

Po Pliniju bile su rimske ladje od crnogorice, a po Virg. Georga III., bile su velike gradnje od smrekovine sagrađene, a kod Rimljana bilo je i drvenih kuća sa slamom i trstikom pokrivenih. Tiber bio je premostit drvenimi mostovi.

Za došašća naših djełova imali su Rimljani već zidanih sgrada, dapače i veličanstvenih, a zidari kao najstariji obrtnici reć bi da su se prije pojavili, nego tesači za gradnju kuća.

U susjedstvu Rimljana naš je narod brzo koje kakove obrte naučiti mogao, a samouka imao je od pradomovine kao svaki narod.

Naši praotci ne imadoše prije došašća u današnju domovinu sa mornarstvom posla, a odtud zaključujem, da i u ono doba ne imadosmo ni tesača za gradnju kuća, niti za brodogradnju osim pojedinih samouka, koji su prema primitivnoj potrebi vješti bili za svaki drvarski obrt.

Naš je narod dakle poslie VI. vieka počeo vješte tesače odgojivati, i to od onda, odkad je na jadranskom moru prisiljen bio ladje praviti. Rimski modeli služili su mu za nasljedovanje.

Vještina tesača u našem narodu razvila se je već u VI. i VII. vieku za brodogradnju, a za gradnje kuća valjda u XI. i XII. vieku, odkad se naime mlinovi na vodi i suhare po Dalmaciji i oko Zagreba spominju. Tomu pridonio osebujni pokret u Hrvata pod upravom hrvatskih kraljeva, te onodobnih mnogih gradnja kuća, brodova i samostana. Uz tesače razvili su se i tokari, a talijanski su tokari kao vještaci najstariji, pa su se ovi uzduž našeg jadranskog mora naselili.

Kolari su kod Germana najvrstniji radnici bili, pa ako i jest naš narod u pradobi samouka mnogo imao, to se je ovaj obrt tek iza gradnje cesta bolje razvijati počeo, i to kod nas tek poslie XVII. vieka, a prije došašća Francuza

godine 1807.—1813. bila je riedkost viditi osim velikaških ili poštarskih kola, koja su bila željezom okovana. U Požeštini vidjela su se tek poslie g. 1830. prva željezom okovana kola.

Francuzi su prvi nveli parižka teretna kola i otdad je ostalo u našoj domovini mnogo kolara iz svih strana svijeta, ali se je naš narod ipak ponajviše tim zanatom bavio.

Drvarski obrtnici začese svoj posao poslie 1800. godine jače tjerati, pa se od g. 1382. ustrojiše i majstorski cehovi, a osobito poslie g. 1828. ustrojiše se takovi cehovi u Pakracu, Jastrebarskoj, Daruvaru, Virovitici, Kutjevu i u svih većih gradovih.

Moglo bi se reći, da su kod nas Hrvati pretežni obrtnici kao kolari i tesači, dočim su tokari ponajviše Niemci i Talijani, a izmedju šumskih radnika ponajbolji su naši domaći radnici, imenito za cjepanje hvatova, za ugljen, za tesanje i rezanje gradje, te za francuzku dugu. Nasuprot tomu je Niemac odpočeo raditi kod nas njemačku bačvarsku gradju, nu ipak će ga hrvatski radnik i u tom poslu dostići, jer već i oni tu vrst gradje proizvodjati umiju.

Iza kako su se obrti razmahali, nasta obćenita potreba ustrojiti i trgov. obrt. komore, a takove stupiše u život u Francuzkoj najprije, a god. 1848. u Pruskoj, g. 1850. u Austriji, g. 1853. u Bavarskoj, g. 1854. u Virtemberžkoj i god. 1861. u Saskoj.

Vidili smo napried izvješće riečke trg. obrt. komore od g. 1852., kako je ustrojena, a tako ustrojena je i komora u Zagrebu, pa u to doba i u Osieku, a u Senju tekar god. 1876.

Godine 1872. stvoren je obrtni zakon za slobodni obrt, a god. 1884. preinačen je. Tim se zakonom tjeranje obrta dozvoljava samo za to sposobnim obrtnikom. Takovim obrtnikom propisuju se i šegrtski nauci. God. 1882. osnovana je obrtna stručna škola u Zagrebu. Osim toga otvoreni su tečaji za nauke košararstva u Gospiću, Osieku i Bistrici, a god. 1885./6. otvorena je i škola za drvorezbarstvo u Mariji Bistrici, Križevcih i Ogulinu, a sa potonjom stoji u savezu i urarska škola.

Usljed ovakovog ustrojstva obrta možemo se bezdvojbeno nadati liepom napredku, jer ćemo tim suzbiti importiranje inozemne robe; nu glavnoj zadaći našeg drvarskog obrta još i danas dovoljna briga posvećena nije.

Za pokret obrta imademo u Zagrebu dobro uredjivan list „Obrtnik“, koji se i šumarom preporuča, a ne manjka već niti novčarskih zavoda i t. d.

Po statističkih podacih možemo reći, da imade sada u Hrvatskoj i Slavoniji oko:

854 kolara,	223 tesača,	37 sitara,
910 stolara,	63 graditelja,	287 drv. trgovca,
100 tokara,	55 kovača,	34 trg. od pokućstva,
2 rezbara,	3 kalupčije,	96 drvnih tvorničara.
513 bačvara,	25 ladjara,	

Ali u šumskom drvarskom poslu ima množina radnika, koji takodjer osе-
bujne sposobnosti imati moraju i koje takodjer punim pravom medju obrtnike
računati možemo, a bili bi od prilike ovi:

Opis drv. obrta ili industrije	gospodara ili trgovaca	upravitelja	ulagača	razvrstača	radnika	ukupno	O p a z k a
Za izradbu francuzke duge.....	100	20	35	80	5500	5735	
" " njem. bačvarske duge ...	50	8	12	30	2000	2100	
" " bukovih i jelovih duga ..	20	1	2	4	300	327	
" " ručne tesane i rezane gradje	100	8	12	30	3000	3150	
" " mehaničko rezane hrastove gradje	13	13	14	18	600	658	
" " mehaničko rezane bukove i mekane gradje	20	10	—	10	400	440	
" " goriva i ugljena	80	10	—	25	1500	1615	
" " kod drvarske industrije ..	15	10	10	40	1600	1675	
Ukupno.....	398	80	85	237	14900	15700	

To je dakle prava šumska vojska, a gdje su joj stručne škole, akoprem
u tom broju samih Hrvata ima preko 90%?

Od kolike silne koristi morale bi biti stručne škole za sve ove obrtnike,
ako bi se obćenito u njih učila tehnologija pojedinih vrsti drva, onda svojstva
i uporaba orudja i time skupčani nauci, o tom netreba dokazivati. Ta zna se,
da će vješt radnik prema nevještu radniku trostruko toliko izraditi, a valjanim
poslom $\frac{1}{3}$ više tvoriva bolje i manje za prodaju uspodobiti.

Šumski trgovac sa nesposobnim nadstojnici (Bestellteri) plaća skupo nji-
hovu nesposobnost, a tomu bi se dalo pomoći jedino dobro ustrojenimi školami
te ruke.

O drvarskoj trgovini. Samo se sobom razumije, da se je trgovina
od pamtievieka kod svih naroda raznoliko razvijala. Narod, koji je okružen bio
svojimi šumami, nije niti umovati morao o tom, kako da si sgodnije drvo na-
bavlja. Tek udaljenost šuma tražila je spekulativniju dobavu drva uz oveći ri-
siko i tek tada je bila pružena prilika boljemu obrtniku, da veću trgovačku
privredu stekne. Prigodom razlaganja o stanju naših šumskih prilika prije po-
plave Rimljana čuli smo, da je bilo trgovaca s drvi u Sisku, a valjda i drugud
po našoj domovini — imenito uzduž našega Primorja, gdje je šuma ponajprije
nestalo, te je trebalo od drugud drvo kupovati i nabavljati, a tim poslom ba-
vili su se šumski trgovci.

Uzduž jadranskog mora odpočeo je tek drvarski trgovac svoju zadaću, a
povod tomu bio je izvoz drva u Italiju onda, odkad je ondje zavlдалa na drvu
oskudica, a ta je morala nastati u IX. vieku.

Talijanski mornar, obrtnik i trgovac je mnogo stariji od našeg, a Rimljani natrpaše onamo i svjetskog blaga. Svi uvjeti govore, da je Talijan prvi u naše luke dobrodio, tražeći drvo, a sobom donio je novca, da kupi što treba i da radnike uvježba u biranju onakovog drveta po šumi, kakovo mu je najbolje za stanovitu potrebu bilo.

Iz povjesti Magdića i iz onog, što rekosmo kod uporabe drva, možemo zaključiti, da je talijanska potreba na drvu tek u XIII. vjeku započela u većoj kolikoci, a razne manje porabe od izvanrednih dimenzija obstajale su i u vrijeme došašća naših djedova, a prije toga i uz naše jadranske obale.

Prava dakle drvarska trgovina odpočela je u našem Primorju uzduž morskih obala poslie XIII. vjeka, a te dobe mirovale su šume hrvatske i srbske u nutrinji zemlje i ne sluteć, da će igda putovati u Francezku ili u Alžir.

Sva je prilika, a to vidimo kod Senjana, da su Hrvati upravo Talijane u svoje primorske gradove mamili, i to ponajpače sbog drvarske trgovine, koja je pridigla naše Primorce, te iz koljeba pastirskih, ribarskih i seoca, digoše se palače i liepi gradovi.

Drvarska trgovina bila je dakle u prvobitno doba podpuno u rukuh talijanskih, a od ovih se mnogi doseliše medju naš narod, te za stalno su još mnogi Rimljani kod nas ostali, a to nam svjedoče mnoga stara imena talijanska u primorskih gradovih, pa i prastari šumski trgovci i radnici talijanski. To se također i u povjesti Smičiklasa spominje.

Naš Primorac bistra oka i uma odpočeo je uz Talijane na brzo trgovati i šumu izradjivati, i dok nije talijanskim novcem ojačao, dotle je morao Talijane trpiti a ojačao je svakako već u XIII. do XV. vjeka, dakle u dobi, u kojoj je za jedan dan hoda uzduž morske obale mogao drva k moru privesti.

Do te dobe bijaše i Talijanu počudno izradbom u vlastitoj upravi po primorskih šumah raditi, a čim je u šumah odaljenijih radi posla i noćiti morao nebijaše mu ni šumska tmnina ugodna.

S toga možemo utvrditi, da je uzduž svih jadranskih obala skoro istodobno i na jednako širokih pruga šuma sječena. Ta i položaji naprama moru su pojednaki, a prevoz drva naprama Italiji je istih cien.

Jedinu razliku u tom činiše šume, ležeće na zapadnih obalah Italije, te one na obalah otoka Krka, Paga i t. d., gdje još i dan danas veliki vjetrovi plovitbi smetaju i to u toliko, što su šume od prvo navedene obale prije, a od potonjih kasnije do uporabe došle; nu ni za to nebijaše sto godina potrebito.

Nakon tog razlaganja možemo drvarsku trgovinu svesti na sljedeće:

Već u I. i II. vjeku po Isusu imali su Rimljani razlog podložiti si Istriju, Liburniju i Dalmaciju sbog velike potrebe na smrekovoj i jelovoj gradji za brodarstvo, jer se je ovakova gradja od velikih omjera na Apeninu morala preskupo po ljudih i na nespreditnih kolih privazati, a osim toga bila je Italija već u to doba siromašna na drvih, jer su se samo briegoviti vrhuneci šumom malo zelenili.

U I. II. III. i IV. vieku po Is. izkrčiše rimski heloti sve tlo, koje je bilo prikladno za ratarstvo i pristupnije k Italiji, a to se je činilo osobito po dalmatinskih i liburskih otocih, te uz obale Istre, pa povrh starih rimskih gradova Salone, Narone i t. d., dakle uz najstarije rimske naselbine.

Ilirski i keltski narodi nisu ovud imali onih potreba na drvu, kao Rimljani, jer bijahu ponajviše pastiri. Za carstva rimskog u I. i II. vieku po Is. moralo je biti po Dalmaciji, Liburniji i Istri mnogo krčevina, a po gotovo po onih otocih, koji licem u Italiju gleda.

U Posavju, Pokupju, Podravju i Podunavju, kako je to već kod nabiranja vrsti drveća rečeno, zatekoše Rimljani same čiste oranice, na kojih danas ni traga hrastikom neima, a kako su ovdje iza Skita i Sarmata oranice već jalove postajale, to je neplodnost uz tadanji sistem gospodarstva i na krčevinah, koje su još i Rimljani izkrčili po otocih i kopnu Istre, Liburnije i Dalmacije, na brzo nastupila. Ali kao što su Rimljani za svojih careva najviše drva u I. do IV. vieku po Isusu trošili, tako su se opet pobrinuli da jalove i iztrošene oranice umjetno pošume žirom, a odtud nastadoše liepi hrastići u onih predjelih.

Nepristupnije otoke kao Rab, Hvar i druge, a tako i obale od Senja do Rieke, te u zaledju tih obala nisu Rimljani još dirali, za to se tud i nalaze svagdje tragovi bivših prašuma od jele, omorike i bukve u vrijeme došašća Hrvata. Hrvati dakle došav iza VI. vieka zatekli su ogromne šume od svih današnjih vrsti drveća, a Rimljani mogli su doživjeti sve umjetno zasadjene hrastove šume, te su jih prije dolazka Hrvata ponješto izrabljivali za svoje broderske gradnje.

Od II. vieka prije Is. do VI. vieka po Isusu ako je rimski publican i drvarski trgovac bitisao, onda bi se govoriti moglo o rimskoj drvarskoj trgovini po Istri, Dalmaciji i Hrvatskoj; nu reć bi da su ti publicani sve drugo nabavljali za rimsku državu samo ne drva, jer veću brodersku gradnju valjda su vojnici sami dopremali, a mjestne potrebe na drvu nisu trebale posebne drvarske trgovce, jer su šume u tu svrhu bile u blizini gorovitih predjela. S toga i neima traga, da bi se Rimljani kod nas bavili kao posebni drvarski trgovci.

Poslie VI. do IX. vieka po Isusu poznato je, da su se Italci već u mnogih predjelih sa šikarjem poslužiti morali, a osobito je po obalah između Pole, Aquileje i Ravene mnogo drva već od prije potrošeno bilo, jer Ravena je dapače glavna luka za rimsku mornaricu bila.

Ako dopustimo, da su u tom razdobju Hrvati stajali u nekoj ovisnosti od bizantinskog cara, ipak se drvarski trošak za izvoz drva nespominje, dočim sve drugo nabraja naš povjestničar Smičiklas, imenito i raznu trgovinu napram Carigradu.

Ili su u ono vrijeme Hrvati morali dopustiti izvoz drva iz svojih šuma ili su to bez obzira na budućnost dobrovoljno dopuštali, nu o kakovoj šumskoj trgovini neima ni traga.

U IX. vieku dolaze Mletčani u dodir s Hrvati, jer se oteše od rimskoga carstva. Poslie razdora između grčke i rimske crkve god. 857. postali su Grci

i Latinci sve to slabiji, dočim su se Hrvati i Mletčani sve to većma jačati počeli. Nu sad nastaje razdor između Hrvata i Mletčana, koji ponajviše zbog pomanjkanja šume sve više na naše obale navaljivaše.

Od IV. do XIII. vieka izsječene su sve šume i po drugi put, koje su Rimljani pod svajimi carevi u I. do IV. vieka zasijali bili po svih naših otocih. Mletački trgovci izradjivaše šume, te je i naših domaćih drvara bilo, koji su to isto činili.

Uzmemo li na um, da je Hrvatska za dobe svojih vlastitih kraljeva t. j. od god. 900.—1102. fizično najmoćnija bila i da je tek iza toga zadobio Primorac svoje samostalno trgovačko umovanje, onda ćemo lako pojmiti, da je on već tada Mletčanu naputke mogao dati o izradjivanju drva i t. d.

U ono doba bili su svi prema Italiji okrenuti otoci izsječeni, a isto tako i obale od Bakra, Rieke i Labina; nadalje oni otoci, koji su pristupniji bili; nu ne dalje od 30 kilometara od mora, dočim oko Senja, Cirkvenice, Karlobaga i t. d. dopirale su šume još i do obala, jer za gorivo nisu trebale, a za jedrenjake za veću gradju samo su se prebirale.

Od XIII. do polovice XV. vieka već se je hrvatski trgovac umješao među talijanske. Naši se primorski gradovi počeo dizati, a i talijanski drvar žestoko se je počeo s našim boriti. U toj dobi je u Primorju dohodak od drva u velike poskočio, a to vidimo odtud, što su Mletčani g. 1309. u Senju imali svoga konsula, te su i trgovačke statute ovdje osnovali. U ovoj periodi odmakose se šume kod Senja, Cirkvenice i Karlobaga u pojasu od 20 kilometara od obala, drugdje već i na 35 kilometara od mora.

Od XV. do XVIII. vieka diže se drvarska trgovina uzprkos toga, da su od polovice XV. vieka do 1790. god. uznemirivali turski ratovi i šumsku trgovinu; nu drvo za gorivo i za ugalj ipak se je u Mletke u velike izvažalo, jer su i staklarstvo, lončarstvo, porculan i sadra ovdje postali svjetskom potrebom od god. 1383.—1757., dakle kao u predjašnjoj periodi.

Te dobe odmakose se oko Senja, Cirkvenice, Karlobaga i dalje šume također na 35 kilometara i sada bijaše nemoguće drva izvažati bez puteva, ma gdje bilo uzduž našeg jadranskog mora. U to doba nastaje u trgovačkom svijetu osobita borba za cestogradnje, ali te dobe već je trgovina podpuno u rukuh hrv. trgovaca i radnika bila.

Talijanski trgovci, povrativ se u svoj dom, bili su samo prekupci, a naši hrvatski trgovci iz primorskih gradova upravljahu trg. poslom samosvojno, te je hrv. drvarski radnik pobjedio posve talijanskog radnika. Ovaj se povraća u Italiju ili se latio drugog posla. Ugljenari iz Hreljina i t. d. dodjohu na svjetski glas, a tako i tesači i podužari iz Kastva za bordonale, grede, murale, šubije i vesla jer je u toj dobi Mletačka postala bogata, te je silu toga nabavljati imala. Te šumske proizvode promitala je po svojih tada najvažnijih šumskih trgovcih.

Neprestani ratovi povisiše potrebe te vrsti gradje, a Smičiklas kaže, da je u razdoblju god. 1526.—1606. bilo na Rieci, Bakru i Senju trgovačkih fili-

jalka iz Florenca, Ancone i Venecije, te upravo te dobe imao je i Zrinjski svoje skladište drva za brodogradnju u Bakru. Baš u toj dobi digoše se trgovačka mjesta: Bakar, Rieka, Senj, te Varaždin, Krapina, Jaska, Samobor i Ribnik.

Od XVIII. do XIX. vieka počela se je i austrijska vlada zanimati za primorsku trgovinu, te djelomice sbog ratova, djelomice sbog bolje trgovine sagrađi karolinsku cestu od Bakarca do Karlovca. Ova cesta je najstarija u našoj domovini, a sagrađena je god. 1725., dočim je Josefinska cesta od Karlovca u Senj sagrađena 1776.—1779. Do godine 1717. dolazile su savske ladje do Zagreba, a Marija Terezija je osobito naš sabor godine 1750.—1760. požurala, da se križem Hrvatske i Slavonije sgrade ceste, što je doista u to doba i učinjeno.

Ovim željama pridružile su se svakako i molbe staklara sbog privoza pepela iz dalekih krajeva, a toga se je od godine 1780.—1860. samo u slavonskih šumah za sjeverno austrijske staklane preko 15.000 centi na godinu proizvodjalo, a isto tako bilo je po svud u našoj domovini.

Najstarija cesta Karolinska imala je u Bakarcu svoj izlaz i ovdje se je otvorila odmah znamenita trgovina. Toj trgovini priskoči kastelanat iz Fužine u pomoć, koji je imao svoja skladišta za jelovo, bukovo i smrekove drvo, te magazine za sol.

Odmah za tim spojio je Karolinku od Plase preko Debelca i Križišta na Kraljevicu neki trgovac Blažina iz Hreljina i sagrađi u Žminci veće skladište za drveni ugalj, koji je prešao na Matiju Polića, djeda još živućeg Josipa Polića. Taj magazin već je sada trošan, te dulje vremena izvan porabe stoji. Cestom na Kraljevicu otvori se skoro istodobno kao u Bakarcu trgovina drvarska i u Kraljevici.

Istodobno ili još nešto prije postavila je krajiška šumska uprava skladišta u Jablancu i Sv. Jurju za jedrenjake i inu gradju.

Ta skladišta pod upravom fužinskoga kastelanata u Bakarcu odnosno po krajiškoj šumskoj upravi ustrojena skladišta u Jablancu i Sv. Jurju dokazuju nam, da je te dobe primorski trgovac prisiljen bio, da kupuje drvo preskupo ili da prestroge šumske propise sluša, te da se okani daljeg trgovanja sa šumami, koje su se već do vrh planine Rišnjaka, Velebita i Kapele odmakle bile.

Šumska trgovina je dakle odpočela od pradavnine uz jadranske obale, te se je bavila samo jelovom, bukovom i smrekovom gradjom, te svakovrstnim gorivom i ugljevjem sve do godine 1820., a tek ponješto sa primorskom hrastovinom.

Da su se primorski trgovci, poznavajući sućtvo talijanske trgovine, u toj dobi uztezati mogli od trgovine s drvi, možemo si tumačiti tim, što je g. 1786. mletačka republika kao glavni pokretač trgovine propala.

Možemo sigurno reći, da je do god. 1779, dok se Josefinska cesta iz Karlovca u Senj sagrađila nije, sav ugljen i gorivo drvo za staklane u Mletke iz Bakarca, zatim iz Žmince, Kraljevice, Jablanca i Sv. Jurja izvažano bilo. Isto ovako je bivalo i uzduž dalmatinske obale. I Čići u Istriji doprinijeli su mnogo.

Iz te dobe imamo u istinu još liepih bukrika oko Kamenjaka, Jelenjaka, Kastva, po Monte Maggiore i u obće po vrhu Velebita i Kapeli u pojasu od kojih pet kilometara na strani mora ležećoj ali po Primorju i Istri imademo dapače još ostanaka od hrastika, koji se čuvaju za austrijsku mornaricu, te za rebra i za sitniju gradju rabe, premda je iz Istre g. 1150. neizmjereno mnogo hrastovih pilota za Mletke izveženo.

Schadelloock veli, da je slična hrastova gradja još do g. 1830. iz Livorna u Englezku putovala, odkud sledi, da je i Italija svoju potrebu podmiriti mogla. Medjutim istina je, da je iz Danciga, Memela itd. iz njemačkih hrastovih šuma sve do god. 1779. hrastova duga za Francezku i Englezku a ne iz hrvatskih šuma dolazila, a to tim prije, jer je Francezka i Italija iz svojih šuma svoje potrebe sve do god. 1840. kestenovimi i hrastovimi dugami podmirivala.

Sveza ceste sa Senjom i ona na Bakarac, a osobito cesta Lujzinska od Karlovca na Bakar i Rieku (sagradjena g. 1803.) probudi obćenitu pozornost trgovaca na hrvatske duge pokupske i na one iz okolice Bihaća. Do te dobe bijaše trgovina u Bakru i Rieci mrtva, premda je ovdje bilo trgovaca već u dobi IX. do XIII. vieka.

Hrastova trgovina započela je iz hrvatskih šuma g. 1820. u Bakru, kako to tvrdi J. Polić, a Schadelloock dokazuje, da je riečki trgovac Adamić godine 1826. započeo s izvozom duga iz Karlovca u Marsigliu.

Imati će oba pravo, nu tih godina tek je izvoz duge započeo uz uplatu maltarine, pa su trgovci i njihovi računi imali dokazati, kud jim izvoz do mora najbolji probitak daje. Oni sbilja pronadjoše, da im je izvoz po Josefinskoj cesti najpovoljniji, a što Magdić za grad Senj tvrdi, da je zlatna doba za ovaj grad trgovinom započela od god. 1824.—1826., to je zaista nepobitno. Zna se, da je hrastova duga krenula iz Karlovca god. 1824. u Senj, a samo ponješto izvažala se je u Bakar i Rieku. U Kraljevici ili u Bagu nije je bilo. Sva hrastova duga odpremala se je na Marsigliu, u Bordeaux i Cette a najviše u Španiju, dočim u Italiju ih u druge krajeve nije se odpremala, kao što danas biva.

Ta količina duge iznašala je tada 10 milijuna komada na godinu, a po: „Raporto della camera di commercio di Fiume per 1852.“ od toga je samo četiri milijuna na Senj, a ostatak na Bakar i Rieku dohadjalo.

Od kako su gore rečene primorske ceste sagradjene, promaknula se je i komunikacija na sve strane po šumskih putevih, a bilo je cesta napram Čermolju i Metljiki, a isto tako i iz Karlovca naproti Bihaću. Oko Karlovca zapadno po provincijalu, te sjevero-zapadno uz Pokupje napram Čermolju, Metljiki i južno napram Bihaću bje trgovina hrastovinom u velike otvorena, dakle god. 1820. Ta trgovina cvala je sve do godine 1871., dok se nije sagradila željeznica iz Budimpešte preko Tetenya, Pragerhofa i Trsta, a to bje oko g. 1845.

Godine 1861. izgradjena je željeznica Sisak, Zidanmost i Trst. Poznato nam je, da je u mađarskih šumah radio trg. V. Turković iz Karlovca, te franc. dugu izvažao preko Tethenya u Trst. Osim toga poznato je, da je do g. 1845. u istinu već oko Karlovca pomanjkavalo hrastika, ali jih do g. 1861. iztočno

napram Sisku dosta bilo i tako je od g. 1820.—1861. pokrenula hrastova trgovina iz područja karlovačkog napram kranjskim i bosanskim šumam, a iz potočjih izvažao je drva Nepomuk Turković i to od Bihaća na izvorih Une preko Zavalja, te preko Otočca na Senj i od Maljevca na izvorih Gline i Korane preko Karlovca opet na Senj. Otkad se je odavle šuma odmakla, prešao je Vjenc. Turković svojom trgovinom s drvi u Mađarsku oko Budimpešte.

Godine 1845.—1860. već su hrastići sječeni niz Kupu do Siska, a tek poslije g. 1861. odkako je željeznica Sisak i Trst sagrađena, otvoreni su slavonski hrastici. Zato Magdić pravo tvrdi, da je Senjska zlatna doba do godine 1862. trajala.

Od godine 1820.—1861. možemo u obće kazati, da je sva trgovina od mekane bukove ili hrastove i ine gradje, te goriva ležala podpuno u rukuh trgovaca i hrvatskih radnika, osim od njemačke bačvarske gradje, a bila je ta trgovina mnogovrstna i ogromna. Do tada najznamenitiji hrvatski trgovački grad Senj pade, a Bakar, te Rieka počеше se dizati. Rieka je konačno nadkrilila sve gradove. Nu željeznicom u Trst okrene onamo i trgovina hrastovine, a Rieka u toj dobi ostala je kao najvažnije dopremište za mekano i bukovo drvo. Takovo važno dopremište bio je i Bakar, Senj, Kraljevica te Bakarac, Bag, Jablanac, Sv. Juraj i t. d.

Od godine 1861. preuzme Trst Mletkom zadaću glavnog skladišta drvarskog i tako posta Trst za hrastovinu iz Slavonije, Mađarske, te za bukovinu i mekanu gradju iz Istre, Kranjske, Štajerske i Koruške upravo glasovito dopremište. To je tako bilo sve do izgradnje željeznice Zagreb i Rieka uključivo godine 1873.

Od god. 1820.—1862. trajala je za Senj zlatna doba, a za hrvatske trgovce s drvi i domaće drvare započela je ta doba od god. 1862.—1873.

U godini 1861. tražila su se po hrvatskih šuma sposobna drveća, osobito hrastova za austr. mornaricu i evo izkaza, koji predočuje tu predbilježbu:

H N J E N za austrijsansku mornariicu rezerviranog drveća g. 1861.

Ime pukovnije	Na površini u ralih po 1600 ☐ °		Predloženo bje:					Procjena drvne gro- made m³	O p a z k a
			s t a b a l a	hrastovih	crnogoričnih	brestovih	grabrovih	jasenovih	
				—	—	—	—	—	
U varaždinsko-križevačkoj	28005	41050	—	—	—	—	—	—	41050
„ varaždinsko-gjurjevačkoj	5500	2000	—	—	—	1000	2000	5000	5000
„ brodskoj	35736	47000	—	6100	—	—	4800	57900	57900
„ I. banskoj	2014	4000	—	—	—	—	—	4000	4000
„ II. banskoj	7645	13500	—	1000	—	—	—	14500	14500
„ slunjskoj	5468	5000	—	—	—	—	—	5000	5000
„ otočkoj	12415	14500	52500	—	—	—	—	67000	67000
svęga	96783	127050	52500	7100	1000	6800	194450		
U vlastelinstvu kutjevačkom	—	50000	—	—	—	—	—	50000	

U slunjskoj i otočkoj pu-
kovniji još je rezervirano
bilo:
grčavih hrastova 24.000 k.
borova „ 30.000 k.
smrekah za jedre-
njake . . . 22.500 k.
Zanimivo je, da je još
te godine rezervirano bilo
za austrijsansku mornariicu
hrastovine po držav. mje-
stakih šumah kao u šu-
mariji:
Montello, Udine, Cone-
gliano, Padua i Pordenone,
a jelovine u Cadore, Cane-
gliji i Belluni.

Da nam bude nešto jasniji taj opis trgovačkog razvoja, upućujem na ono, što je već rečeno kod opisa obćenitog stanja šuma napram raznim svjetskim porabam. Obzirom na to, što se s prvine nigdje nisu pametno uživale, izharala je Španjolska u davnini sve svoje šume za rudokopja kao takodjer i Englezka, a u pradobi nestalo je šuma u Grčkoj, Maloj Aziji, te uzduž ciele obale sredozemnog mora. Francezka izsjekla je već za rana sve svoje šume uz obale po ravnicah i brežuljcih i poslie godine 1780. počele su se načimati šume naproti planinam skoro u svih evropejskih državah osobito u onih državah, koje se više na moru razvijaše.

Poraba drva prestala je umah u tom vieku napredkom lučbe, te gradnjom željeznica u god. 1840.—1850., gradnjom parobroda od god. 1807. i gradnjom lokomobila od god. 1851., a toga radi nije ni čudo, da su hrvatske šume, koje su pristupnije na drvu siromašnijih država, došle do svietskog glasa, jer jih srećom do XVIII. vieka užčuvaše julske alpe.

Mletačka, trgovački najpromicavija, najbogatija i u svemu najrazvijenija, morala je prva otvoriti naše šume za trgovinu. Poslie francezke revolucije godine 1791. i napoleonskih ratova početkom XIX. vieka prouzroči tek pravo kulturno gibanje na sve strane svijeta, a osobito u drvarskoj trgovini, te i u šumarstvu,

Do godine 1388. vidimo iz Senjske poviesti, da se za šumsku upravu kod Hrvata skoro nitko ozbiljno zauzimao nije, a do te dobe vidimo, da su drvarski trgovci bili izključivo plemići, a na čelu tih baviše se tim poslom Zrinjski i Frankopan. Tek odkad je austrijska vlada stezanje prava na šumu kod Senjana god. 1488. počela; odkad su Hrvati g. 1514. napisali Tripartitum; odkad je godine 1790./1. pod Marijom Terezijom izdan po saboru zakonski čl. 57.; odkad je hrv. zak. čl. XXI. zabranjena gradnja kuća iz drva; odkad je Napoleon godine 1806. do 1813. kod nas šumske nadzornike i lugare postavio; odkad je kastelanat fužinski god. 1725. postavio svoja skladišta drva u Bakarcu, a tako i krajiška uprava god. 1780. u Jablancu i Sv. Jurju, a imenito god. 1857., i od kako je šumski zakon uveden uz šumarsko i lugarsko osoblje: započe kod nas obćenito zaoštavanje i stezanje prava uživanja šuma vlasnika.

Dok se do godine 1848. nerazbiše lanci robstva, nebijaše niti zamisliti, da će se trgovina, koja poglavito slobodu zahtieva, ikada valjano razviti, te se je tekcar poslie godine probudio duh rāda.

Medju drvarske trgovce najstarijih vremena za mekanu gradju i gorivo brojimo plemiće, pa ćemo ovdje spomenuti one, koji su si u Senju kuće gradili, a to su: kuća Larićeva sagrađena je g. 1425.; Josipa Škalca g. 1483.; Barač-Mileusnić u XV. vieku; Antuna Vlahovića g. 1487. i Vranicania g. 1565.

Navesti ću i one trgovce, koji su u početku XIX. vieka trgovinu sa mekanom gradjom započeli, a ti su:

Adamić, Franković, Bakarčić, Matković iz Rieke; Blažina iz Hreljina; Mato Polić iz Bakra; braća Medanić iz Bakra; Ivan Agnezi iz Fužine; Luka Tomac

iz Fužine; Matija Burcar iz Lokva; Martin Polić iz Kraljevice i Widmar iz Sv. Jurja.

Nadalje one, koji su već god. 1852. posjedovali i pilane, tjerajuć ujedno trgovinu s drvi, a ti su :

Anton Agnezi iz Fužine, . .	posjedovao	2	vodene pile	sa	2	reza.
Luka Tomac " " . .	"	1	"	pilu	"	2 "
Bartol Švrljuga iz " . .	"	1	"	"	"	2 "
Mato Padavić " " . .	"	1	"	"	"	2 "
Mato Polić iz Hreljina .	"	2	"	pile	"	2 "
Mato Burcar " Lokva .	"	1	"	pilu	"	1 "
Blaž Gašpar " " . .	"	1	"	"	"	4 "
Anton Matešić iz Rieke . .	"	1	"	"	"	2 "
Vlasteliustvo iz Broda . .	"	2	"	"	"	2 "
Vlastelinstvo iz Broda . .	"	1	"	"	"	3 "
Andrija Pleše iz Delnica . .	"	2	"	pile	"	2 "
Mijo Pleše iz Delnica . .	"	1	"	"	"	1 "
Gjuro Kezele iz Delnica . .	"	1	"	"	"	1 "
Stemberger iz Delnica . .	"	1	"	"	"	1 "
Jakob Delač iz Delnica . .	"	2	"	"	"	2 "
Mato Petranović iz Delnica .	"	1	"	"	"	2 "
Gašpar Matković iz Rieke .	"	1	"	"	"	4 "
Anton Šneler iz Dobre . .	"	1	"	"	"	2 "
Franjo Černković iz Čučaka .	"	1	"	"	"	1 "
Vlastelstvo iz Sušice . . .	"	2	"	"	"	2 "
Luka Buneta iz Vrbovskoga .	"	1	"	"	"	2 "
Mato Mauce iz Vrbovskoga .	"	1	"	"	"	1 "
Tomo Mušević iz Vrbovskoga	"	1	"	"	"	1 "
Mato Kratofil iz Vrbovskoga	"	1	"	"	"	1 "
Luka Kratofil iz Vrbovskoga	"	1	"	"	"	1 "
Mance iz Vrbovskoga . . .	"	1	"	"	"	1 "
Bartol Lisac iz Vrbovskoga .	"	1	"	"	"	1 "
Anton Hubler iz kom. Morav.	"	1	"	"	"	1 "
Mednnić iz Bakra	"	1	"	"	"	2 "
Stojan Vucinić iz Moravice .	"	1	"	"	"	1 "
Mijo Vucinić iz kom. Morav.	"	1	"	"	"	1 "
Šimun Vucinić, kom. Moravice	"	1	"	"	"	1 "
Gašpar Petrović, kom. Morav.	"	1	"	"	"	2 "
Gjuro Petrović iz kom. Mon.	"	1	"	"	"	2 "
Ivan Rusig iz Ravnegore .	"	1	"	"	"	1 "
Josip Ivančić iz Ravnegore .	"	1	"	"	"	1 "
Ružić iz Ravnegore	"	1	"	"	"	1 "
Urban Gregorac iz Ravnegore	"	1	"	"	"	1 "
Bartol Jurković iz Ravnegore	"	1	"	"	"	1 "

Mato Jurković iz Ravnegore	posjedovao	1	vodu	pilu	sa	1	rerom
Mato Geber iz Ravnogore	"	1	"	"	"	1	"
Josip Türk iz Čabra	"	1	"	"	"	1	"
Vincenco Velasti iz Ljubljane	"	1	"	"	"	1	"

K tomu dodajmo osim toga još i one glavnije trgovce hrvatskog porijekla do novijeg vremena, a ti su:

Ornković Martin, Polić-Minak i Morović na Rieci, Srića iz Novoga, a nećemo zaboraviti ni našega Vraniczanya, Scarpu i Ciottu iz Rieke, te Francuza Bonetta, Henrya i Gueza iz Marsiglie.

U trgovini sa francuzkom hrastovom dugom i ostalom gradjom učiniše se zaslužni Ivan Nep. Turković, Franjo Türk, Kovačić stari, Davila, Dadić, Ladjević, Rogović, Lukšić pa Meyer svi iz Karlovca; nadalje Kotur i Vidali iz Siska; Franković, Burgstaller, Ciotta i Šimat na Rieci, Bonetti, Bauer i drugi.

Kasnije započeoše trgovati Janković, Veselinović, Šipuš, Morović, Gašparac, Dražić, Miškić, Sepić, Gumbertsbach, Aleksander Weiss, Makso Pollak, Albert Rechnitzer, Franjo Gamiršeg, Ružička, Hartl, Hermann, Blažić i t. d.

Za trgovinu sa njemačkom bačvarskom gradjom znamenite su ove naše kuće: Stevan Petrović kao najstariji u Slavoniji, Ružička Njerš, Kudl, Banheger i t. d., a inače inozemci kao: Schmit, Hermann iz Regensburga, Vuk i Sin iz Budapešte i t. d.

Iz gore navedenog ogromnog broja naših trgovaca lako ćemo razabrati, da je bilo dovoljno pregalaca, koji su nastojali, da se naša trgovina s drvi što bolje podigne, a tomu nam je pripomogla i bečka izložba god. 1857. osobito za hrastovinu. Otkad je unapredjena slobodna trgovina i otkad je po cijeloj domovini šumska služnost razriješena, od onda može svaki šumovlastnik na temelju gospodarske osnove suviše u svojih šumah prodati, a sve to podiglo je kod nas i trgovinu sa šumskim proizvodima.

Kod uredjenog gospodarstva nemože se ni pomisliti trgovca bez šumara, kao niti kod gojitbe ili čuvanja šuma lugar bez šumara. Da su Hrvati doista već od god. 1862. do 1873. trgovačku zlatnu dobu dočekali, zasluga je obćenito našeg celog naroda, koji je godine 1860. podigao križevačko učilište i od tada stekao uzpored oko 287 drv. trgovaca i do 267 šumara, te do 1435 lugara, a naša trgovačka učilišta uz trgovačko obrtne komore idu nam ruka u ruku i tako dospjesmo do godine 1873.

Prije, nego li progovorimo o razvitku trgovine poslie god. 1873. moram primjetiti, da su po današjoj modruško-riečkoj županiji ponajviše za trgovinu mnoge ceste izgrađjene, i to ceste: Žute Lokve u Senj godine 1878., Janjča-Sitnica god. 1860., a u tom razdoblju cesta: Novi-Zavalje, Priboj-Otočac; primorska cesta: Senj, Povilje, Novi, Selce, Grižane-Kraljevica, Bakarac, Bakar, Rieka; vinodolska cesta: Novi, Bribir, Grižane, Križište; konstrenska cesta: Sušak, Kostrena, delnička cesta: Delnice, Brod; gerovska cesta: Gerovo, Mrzla-

vodica; žabarska: Cabar, Tršće, Prezid; brodska: Plešće, Komorske Moravice, po Thurn-Taxici cesta: Lokve, Černilug, te šumske ceste: Smriekovac, Jelenje, Gerovo, Kamenjak, Razdolje, Mrkopalj i t. d.

Kakovu je trgovačku važnost za te dobe naše Primorje imalo, iztičem samo to, da je n. pr. Bakar još god. 1780. imao promet u vrijednosti od 633.000 fr. a da su ovdje u razdobju od god. 1850.—1860. sagrađjene 32 ladje, dočim su u X. vjeku imali Hrvati samo 80 velikih ladja i 100 manjih, te početkom XIX. vjeka, kako neki tvrde, 7000 ladja. Drugi vele, da je godine 1871. hrvatska mornarica imala 500 brodova sa 96.428 tonela, a u naše luke da je te godine unišlo na 5000 brodova, te godine 1875. da je samo istarska mornarica 1450 velikih i malih brodova imala i da je ovdje iste godine sagrađjeno brodova u vrijednosti od 1,260.000 for. U Istri prometnuto je u toj dobi robe za 16 i $\frac{1}{2}$ milijuna for. vrijednosti.

Wessely u svojoj knjižici: „Oesterr. Waldschätze“ od god. 1865. navadja, da je iz Trsta te godine izveženo:

Jelovih i smriekovih 1" žaganica	4,480.000 kom.
" " " $\frac{1}{2}$ "	834.000 "
" " " murelaca	1,100.000 "
" " " letvica	485.000 "
" " " mostnica	353.000 "
" " " greda	176.000 "
" " " bordunala	11.700 "
" " " paleta	10.150 "
" " " jedarčića	1.500 "
" " " jedrenjaka	350 "
Bukovih vesala	21.000 "
" murelaca	181.000 "
" duga	4,425.000 "
" žaganica	66.000 "
" tavoleta	1,466.000 "
Hrastovih stabala i trupaca	14.900 "
" mostnica	10.000 "
" podvaljka	296.000 "
" duga	35.227.000 "
Arižovih, brestovih i borovih stabala	1.950 "

Ciene pako istim bijahu:

za jelove žaganice 1" po Mletač. stopi širine	— for. 55 novč.
za 1 komad jelovih žaganica $\frac{1}{2}$ " "	— " 42 "
za 1 komad jelovih murelčića	— " 24 "
" 1 " " letava	— " 12 "
" 1 " " mostnica	2 " — "
" 1 " " greda po kub. stopi	— " 43 "
" 1 " " paleta	4 " — "

za 1 komad jelovih jedrenčica	7 for. — novč.
" 1 " " jedrenjaka	75 " — "
" 1 " " bukovih vesela	— " 98 "
" 1 " " murelčica	— " 57 "
" 1 " " dasaka	— " 32 "
" " " " duga	4 " 15 "
" 1 " " tavololeta	8 " 75 "
" 1 " hrastovih trupca po franz. kub. stopi	1 " 12 "
" 1 " " mostnica " " "	— " 90 "
" 1 " " podvaljka " " "	1 " 80 "
" 1000 kom. " duga Monte " " "	181 " — "

Za arišovo, brestovo i borovo drvo plaćalo se po franz. kub. stopi for. 1 50 do 1 15—1 85. Te iste dobe pako bile su cienne na Rieci:

1 koc. stopa mekane gradje za jedrenjake	74—200 novč.
1 " " " tesane gradje	50— 90 "
1 kom. " " mostnica (tavalon)	75—165 "
1 " " " žaganice	40— 70 "
1 " " " murelaca ili letva	25— 90 "
1 " " " duge	2— 5 "
1 koc. stopa bukovih greda	60— 65 "
1 kom. bukovih mostnica	100—120 "
1 " " " žaganica	55— 60 "
1 " " " tavololeta	6— 16 "
1 " " " duga	7— 17 "
1 " javorovih mostnica	200—250 "
1 " " " žaganica	100—150 "

Ja upravo žalim, da mi nije moguće sveobći drvarski promet u tom zlatnom razdoblju od god. 1873. predočiti, nu već iz dosadašnjeg obćenitog opisa razabrati će svatko, da je drvarski promet upravo te dobe toli zamašan bio, da je po blagostanje naše domovine od velikog upliva bio, jer nije bilo tako rekuć ni jednog predjela šume, u kojoj se nije o unovčenju snovalo.

Vidili smo, da su hrvatski trgovci iztisnuli talijanske i francuzke trgovce uzduž našeg Primorja, te je širom naše domovine ležala trgovina sa drvi ma koje vrsti i ma kakve vrstnoće skoro podpunu u rukuh Hrvata. Primorski trgovac postao je novčar i preprodavaoc uz označene cienne napram inozemstvu, a domaći hrvatski trgovac postao je glede novca samostalan i izvajao je ne samo po domovini sve trgovačke poslove, nego je gradio pilane i ine tvornice sa znamenitim glavnici, te pokrenuo prodju s drvi dapače i po cijeloj Magjarskoj, Bosni i Srbiji, gdje je trgovina tekars drvi započeti imala.

Naš trgovac i naš radnik postao je od XV. vieka do god. 1873. u drvarstvu podpuno samostalan samo prirodjenom mu vještinom, a pojedini trgovci dotjeraše tako daleko, da bijahu odlikovani vitežtvom i barunstvom, kao na pr. Jäger iz Osieka, Vranicani iz Senja i t. d.

Taj napredak stupao je postepeno i prema okolnostim primjereno, te je i stanje trgovine u području zagrebačke i modruško-riečke županije ipak u toliko na bolje okrenulo, da neima inozemca, koji bi hrvatskog trgovca ili našeg radnika od posla iztisluti mogao. Da je još koji decenij željeznica Karlovac-Rieka kasnije izgradjena bila, sva je prilika, da bi i trgovina hrastovom robom posve u hrvatskih rukuh ostala. Ali od god. 1873. bijaše drugačije, jer imućstvenog napredka neima u naših krajevih, kao što ga je bilo do god. 1873, te se od tada utiskuju svakovrstni inozemni trgovci, tjerajuć posao u velike tlačuć zaslugu, izradbu, izvoz i cienne šumovlastniku. S toga potpunim pravom možemo kazati, da je za naš trgovački sviet bila do god. 1873. zlatna doba.

Spojenjem riečke željeznice s morem spojene su i karpatske šume sa mekim drvom, a to je potisnulo i hrvatske šume, te trgovačke poslove, a istodobno olahkoćena je odprema drva i veletrgovcem od Osieka na Rieku i na Beč ili Budapeštu u inozemstvo. Odkad je iz Sv. Petra dogradjena željeznica na Rieku i god. 1876. kroz Istru na Polu, nastalo je još veće potiskivanje iz kranjskih šuma, a za vrieme okupacije izgradjena željeznica 1878. Sarajevo, Brod i Dalj, te osim toga danas već gotova krajiška željeznica, omogućila je najvećim kapitalistom, da mogu na udoban način tržići s našimi šumskimi proizvodi, ma bili ti kapitalisti iz najdaljih krajeva Englezke, Njemačke i t. d. Taj prerani import tudjinaca zakrči put našim trgovcem do blagostanja i mi zato možemo zaista reći, da makar se još toliko šuma sjeklo i unovčivalo, koliko danas, naša domovina poslie god. 1873. u drvarskoj trgovini pada, a ne raste, te će, ako se sredstva proti tomu nenadju, sve više materijalno padati.

Po prilici do god. 1873. imala je naša šumska uprava uredbu, da se na manje hrpe šume prodavaju i to primjereno postepenom razvitku naših trgovca, a tim bje omogućen pristup velikom broju naših trgovaca. Konkurencija bila je živahna, i svim je bilo dobro. Od te dobe pako nastadoše prodaje u velike, a krive su i mnoge prerano gradjene željeznice, da se domaći trgovac za te poslove snaći mogao nije i tako je njih mnogo padati počelo. Trgovačka naobrazba za svjetsku veletrgovinu nebijaše još takva, da se domaći trgovci mogoše s družiti onako, kako je to slučaj kod Sociète d. Im. de chen u Barču i t. d. Sve ove pridošle trgovačke tvrdke skoro su sama velika društva, pa kako da se naš domaći trgovac u toj borbi spasi, kad ga refactije i druge sitnice u toliko ubijaju, da napredovati nemože.

Upravo se mora snieivati, kad se pomisli, kako može način prodaje šuma trgovinu promieniti. Tako n. pr. do god. 1875./6. dok nebijaše prodaje šuma investicionalne zaklade u velike, proizvodjalo se je polovicu francuzkih duga ponajviše u Slavoniji i Madjarskoj, a od te dobe osobito poslie god. 1878./80 rasla je proizvodnja duga u Slavoniji osobito do god. 1888., te je skoro 0·8 mil. franc. duga od sve ukupne kolikoće proizedeno. Čim je nastala veleprodaja u Bosni, dakle poslie god. 1888. odpoče u Slavoniji, a osobito po Madjarskoj ta proizvodnja tako padati, da je kod nas već g. 1889./90. tekar 0·2—0·3 duga mil.

proizvedeno, a sve ostalo u Bosni. Bosanska roba potiskuje danas upravo nemilo sve ine šumovlastnike.

Taj današnji nesretni položaj imao bi nas probuditi na razmišljanje, nebi li se tomu pomoći moglo tako, da se sječine kod prodaje razstave na hrpe i i to kod bukove i jelove šume u vrijednosti do 10.000 for. a one kod hrastove šume do 30.000 for. Taj način prodaje svakako bi importirce iztisnuti morao, jer vidimo, da se upravo male hrpe najbolje prodavaju i da se upravo samo kod prodaje malih hrpa natječu još preostali hrvatski trgovci.

To nastojanje proti importu inozemnih grossista morala bi biti sveobća zadaća koli Hrvata, Srba, toli i Madjara, jer mi svi ovako štetujemo.

Bila bi to ne samo koristna zadaća, već i veoma zahvalna prema trudu i žrtvama českih i hrvatskih šumara, a osobito hrvatskih trgovaca.

Da je slavonska hrastovina uz sve tadanje predsude svietski glas zadobila, nije ničija druga zasluga, nego naših šumara i trgovaca. Oni su svojski o komunikaciji nastojali. Oni su u Beču uz znatne troškove i trud izložili hrastovinu i tako vazda za razvitak prometa naših šuma radili, pa zar za to, da se danas mučno osvojena najunosnija grana privrede napusti? Tko nepozna predsude proti hrvatskoj hrastovini, koje još i danas donjekle postoje, taj neka čita izvješće riečke trgovačke komore od god. 1852. na strani 12. i 28. o vrstnoći hrastove duge ili gradje za brodove prema vrstnoći brodske hrastovine iz Romagne i Toscanie, te prema onoj iz Istrije, Kranjske i Štajerske.

God. 1867. priča generalni šumski nadzornik Wesely parižkom občinstvu u svojoj brošuri: „Oesterreichs Waldschätze“ na 4 strani ovako: Das Stieleichenholz ist weniger hart und leicht spaltbar, daher vorzüglich zu Fassdauben geeignet.

Das Holz der Traubeneiche hingegen ist bedeutend fester, daher seine Superiorität für den Schiffbau.

Auffallender Weise unterscheidet der Handel das Produkt dieser zwei botanischen Arten fast gar nischt; wozu allerdings der Umstand verführt, dass man aus dem äusseren Ansehen des gearbeiteten Holzes die Art nur sehr schwer zu erkennen vermag.

Dieses Zusammenwerfen hat es verschuldet, dass man Stieleichenholz, und sogar solches aus dem Marschlande für den Schiffbau verwendete, und sich später hinsichtlich seiner Leistungsfähigkeit getäuscht fühlte. Es hatte zur weiteren Folge, dass die kroatish-slavonischen Eichenhölzer einen getheilten Ruf erlangten; diejenigen, welche die einzelnen Arten recht verwendeten, wissen nur Rühmliches zu sagen, während andere, welche mit der weichen slavonischen Stieleiche Schiffe bauten, es ungerechterweise, als inferior verurtheilen.

Gegenwärtig unterscheidet man die Eichenhölzer mehr nach der Herkunft, als nach der botanischen Art ohne stets zu wissen, dass zwischen beiden Unterscheidungsmomenten ein gewisser, aber doch nicht ganz genügender Zusammenhang besteht.“

Nadalje na strani 10—11 kaže ovo:

„In Bezug auf Tanne und Fichte findet in Küstenland, Krain u. Kärnten was ähnliches statt, wie in Kroatien hinsichtlich Stiel- und Traubeneiche. Der Handel unterscheidet nämlich nur selten diese zwei ganz verschiedenen Arten, sondern fast sie unter dem gemeinsamen Titel: „Abete“ zusammen, obwohl die Fichte, namentlich in geschnittenem Zustande weit mehr geschätzt und auch theurer bezahlt wird. Die Kaufleute ziehen selbe unter dem Namen: steierische und kärntnerische Waare entschieden vor, ohne in der Regel zu wissen, dass sie da die Fichte, dagegen in dem weniger geachteten krainerischen Produkte die Tanne vor sich haben.

An Qualität stehen die Nadelhölzer dieses Gebietes durchaus nicht hinter denjenigen des kroatischen Gebirges zurück; ja die aus den Hochbergen stammende Fichte übertrifft sogar öfter die kroatische an gleichförmiger Dichte (Feinjährigkeit). Nur sind die Riesenbäume bereits sehr selten geworden, seit ihre eigentliche Heimat — der Urwald — in den illirischen Provinzen bis auf unbedeutende Reste verschwunden ist.

Die Eichenhölzer dieses Gebietes sind von vorzüglicher Güte, und übertreffen im Allgemeinen die kroatisch-slavonischen. Denn in Ilirien haben wir es weit überwiegend mit der kernigen *quercus sessiliflora* zu thun, und selbst die nebenbei vorkommende Stieleiche hat vermöge des ungleich weniger üppigen Standortes gegenüber ihrer auf den slavonischen Marschböden schwelgenden Schwester, eine entschieden festere Fieber.

Im Küstenlande tritt sogar eine Eiche in beachtenswerther Menge und Entwicklung auf, welche selbst die *Sessiliflora* bedeutend übertrifft, und an Härte und Festigkeit das non plus ultra des österreichischen Eichenholzes liefert; wir meinen da die *Quercus pubescens*.“

Čudnovate predsude o vrstnosti duge iz hrvatskog drva počeli su širiti francuzki trgovci i to od onog vremena, odkad je Parente i Morpurgo počeo sjeći u Bosni do 70.000 hrastova svake godine i do 30 milijuna duga proizvajati. Sada se samo brdska hrastovina traži, a u Slavoniji tako zvani „grossô“ što naši škartiraši „bedak“ zovu, a to će reći duga, koja ima po koji gôd, koji je deblji od 5 milim. Takove duge mogu biti inače najliepše i najzdravije.

Nu nadajmo se, da ni takozvani „grossisti“ neće dugo pobjedosno klicati, a niti ćemo mi naše stečevine na polju domaćeg obrta i trgovine s drvi njim za volju žrtvovati.

(Svršit će se.)

I. Razvoj šumskog zakonarstva.*

Piše Robert Fischbach, kralj. šumarski povjerenik.

Kad je naša zemlja imala šuma u izobilju, i kad je slabo napućena bila te je svatko mogao dovoljno namiriti svoje potrebe na drvih, nije se uvažila

* Mi ćemo probićiti po redu slične razprave, koje bi bile objelodanjene na uspomenu jubilarne gospodarsko-šumarske izložbe u Zagrebu u posebnoj knjizi-spomenci, da nije bilo raznih nepredvidljivih zaprieka.

svestrana korist i znamenitost šuma. Nije međutim proteklo puno vremena, te se je osjećalo, da šumâ zbog ljudskog nehajstva sve to više ponestaje i da će javno blagostanje trpiti, ako se neosjegura potrajna potreba na drvih za dalnju budućnost.

Ta nedaća šumarstva imenito zabrinutost zbog nestašice drva i da će zbog toga ista vrlo poskupiti, ponukala je naše državnike, da shodnimi uredbami zaprieče, da se nepoharaju šume, iz kojih niču svi uvjeti kulture odnosno, koje su korjen narodnoga života i blagostanja.

U novih uredba, koje su smjerale na to, da se šume od zatora obćuvaju, nalazimo začetak šumskog zakonarstva.

Ako promotrimo šumsko zakonarstvo u raznih razdobljih, naći ćemo dosta velikih promjena. Ove promjene prikazuju nam se u prvom redu u načinu, kako je zakonodavna vlast shvaćala svoje stanovište, koje je imala zauzeti napram šumarstvu, u drugom redu u inih historičkih pojavih, koji su u državnom sustavu pokrenuli bili zamašna preustrojstva pogledom na narodno-gospodarstvene i upravne odnošaje. U svako doba počam od najstarijeg pa do najnovijeg zakona stajalo je šumsko zakonarstva na tom stanovištu, da je državna vlast preuzela u svoje ruke vrhovni nadzor nad šumami, buduć je samo u tom načinu nazrievala valjanu podlogu, na temelju koje će uspješna provedba dotičnih propisa osjegurana biti.

To pravo nadzora imalo je, kao što i svako drugo pravo, svoje granice, ali ipak bje vazda prilagodjeno kulturnom stanju i vladajućimi narodno-gospodarstvenimi potrebami.

U nas, gdje je razsipnost u potrošku s drvom postigla bila svoj najveći vrhunac i gdje su kulturni i narodno-gospodarstveni odnošaji usljed postojećeg podaničkog i feudalnog sustava zamršeni i u svojem razvitku zaostali bili, moralo se je područje ovoga vrhovnoga nadzora tečajem minulih stoljeća na šire granice protegnuti.

Ako posmatramo, kako se je taj vrhovni nadzor u obće vršio, to ćemo se uvjeriti, da je u tom pogledu državna vlast postupala ili negativno t. j. da je zabranila krčenje i haranje šuma ili da se je u pozitivnom pravcu skrbila, da se u šumah valjano i razborito gospodari ili napokon, da je nadzor vršila u tu svrhu, da si osjegura njeke fiskalne probitke iz šuma, kao n. pr. da imade prvenstvo kupovati drva, koja treba za mornaricu, za rudokopja i t. d., koji su se probitci poznavali pod imenom šumski regali.

Tko razvoj šumskog zakonarstva s ovoga gledišta posmatra, opaziti će, da je u gradjanskom području Hrvatske i Slavonije negativni nadzor prije prodro, nego li pozitivni, buduć je tamo veleposjed uživao razne polakšice, dapače imao je viši nadzor nad šumami, dočim je to u bivšoj vojnoj Krajini drugačije bivalo, jer se je ovdje ponajpače pozitivni nadzor vršio, pošto je država bila neograničenim vlasnikom svih šuma.

Način, kojim je državna vlast nastojala oživotvoriti vrhovni nadzor nad šumami, bio je u starije doba drugi, a u novije doba drugi.

U starije doba vršio se je vrhovni nadzor na taj način, da se je zakonskim ustanovama i inimi propisi zabranilo samo sve ono činiti, što bi po uzdržavanje i gojenje šuma štetno biti moglo, bez da se je mislilo, kako će se ti propisi provesti ili njihova provedba nadzirati.

U ovom nastojanju o uzdržavanju i gojenju šuma nije se državna vlast zadovoljila samo tim, da je zabranila krčenje i nerazborito izrabljivanje šuma, nego je i dalje išla, pa je u svrhu, da čim bolje osigura potrajnost šumskog dohodka, izdala razne šumsko-gospodarstvene upute, koje se ticahu koli pojedinih slučajeva, toli obćih pravila o tehničkoj provedbi gospodarskih poslova u šumi. Tako nalazimo već u najstarijih šumskih redovnicih razne propise, kojim se određuje, kako se ima obdržavati sječni red, koja se obhodnja usvojiti ima, u koje se vrijeme sječi smije, koje orudje pri sječi i izradbi drva rabiti valja, kako postupati treba, kad se panjevi i stabla krče, te sličnih takovih gospodarskih uputa.

Premda je u dotičnih zakonih vrlo strogih ustanova bilo, to se ipak nije razvila ona djelatnost, koja je nuždna bila za postignuće bar većeg uspjeha u promicanju šumskih prilika.

Šumski redovnici sadržavali su opet suviše i preobsežne propise, koji su dopirali do najsitnijih uputa o šumsko-gospodarstvenih pravilah i koji se u više slučajeva nisu mogli provesti.

Usuprot tomu nesmijemo način, kojim se je u starije doba mislila postići svrha vrhovnog nadzora nad šumami, tako strogo odsuditi, ako uvažimo, da je šumarska revnost na vrlo primitivnom stanovištu bila i da nije na čelu šumarske uprave bilo naobraženih šumara, nego su šumskom upravom rukovodili kameraliste, koji su imali glavnu zadaću, da zastupajuć merkantilni pravac u gospodarskoj politici, očuvaju upliv države u svih granah narodnog gospodarstva.

Da se je šumsrstvo tom prilikom umalovažilo odnosno zanemarilo, pa nije bilo vrelo za državne dohodke, netreba podvojiti.

Svakako priznati moramo, da je smjer i sadržaj odnosnih propisa posvema odgovarao tada vladajućimi nazorima o šumskom gospodarenju i narovoslovnim stečevinam te dobe, te da bi jamačno obuhvaćao sasvim druge ustanove, da se je za ono doba znalo, da će se za drvo pronaći surogat u kamenom ugljenu ili da će se tečajem vremena izgraditi takova prometna sredstva, koja će danas sutra kadra biti izjednačiti razlike u pogledu drvne zalihe, koja se je u pojedinih krajevih zbog nepristupnosti nagomilala.

Starijem šumskom zakonarstvu dakle nemožemo mnogo prigovoriti već s toga razloga ne, što je ipak bolje bilo, da se je u ovakovimi okolnosti državna vlast pobrinula za uzdržavanje šuma, bilo to ma kako još nesavršeno, nego da je posve s oka smetnula tu pomnju, te nehajno gledala, kako se šume bezobzirce sieku, buduć se kobne posljedice takovog propuštaja nedadu više s lahke ruke popraviti.

Nu odkad su u našoj zemlji usljed ukinuća podaničkog i feudalnog sustava i usljed inih zamašnih agrarnih reforma nastali u gospodarskom i socijalnom životu povoljniji javni odnošaji, moralo se je prema tomu takodjer šumsko zakonarstvo obnoviti takovimi ustanovami, kojima će moguće biti pojedine zadatke uprave na polju šumarstva u buduće uspješno riješiti.

Dosta opažamo, da se je na brzo šumsko zakonarstvo starije dobe s temelja preinačilo.

Ove preinake u šumskom zakonarstvu izvedene su po zakonodavnoj vlasti na taj način, da je nastojala postaviti obćenite uvjete, potrebite za daljnji napredak u šumarenju obzirom na novo nastavše promjene, koje se razviše u šumsko-gospodarstvenom i šumsko-pravnom smislu i obzirom na konkretno stanje šumarske znanosti, koja se je međjutim bitno unapriedila i usavršila.

Sve ovo nastojanje išlo je zatim, da se obći zadatak države: brinuti se za uzdržavanje šuma u zemlji, vršiti ima uz sudjelovanje oblasti.

Ako hoćemo dobiti pravu sliku o onom stanovištu, na kojem počiva novije šumsko zakonarstvo, to se prije svega moramo osvrnuti na sve one činjenice i osebnosti šumarstva, koje se nisu smjele pustiti s vida, kad se je o tom radilo, da se ustanovi zadaća uprave na polju šumarstva odnosno način njezine provedbe.

Dok se je s jedne strane razterećenjem šumskog zemljišta imenito u gradjanskom području Hrvatske i Slavonije podiglo privatno pravo pogledom na šumski posjed, zadobile su s druge strane šume sve tu veću vrijednost u trgovačkom svijetu, jer se je bio započeo pokrenuti promet sa šumskim proizvodima.

Ovi pojavi naime, da se je sa šumskim dobrom moglo slobodnije raspolagati i da je bilo sgodne prilike za unovčenje šumskih surovina — nadalje, da je žiteljstvo znajući, da imade u šumah stanovita prava, za tim težilo, da ova što bolje izcerpi — bili su sami po sebi dovoljni, da su zakonodavnu vlast ponukali na osobitu brigu za uzdržavanje šuma.

Povrh toga uvidjalo se je sve to više opravdanos onog nazora, da šume neimaju samo svrhu, da pokriju potrebstine na drvih, kako se je to u tadanje vrieme mislilo, već da imadu takodjer u klimatičkom i zdravstvenom pogledu znamenito zvanje u prirodi odnosno, da imaju pružati valjanu zaštitu napram elementarnim uništavajućim neizgodam.

Prema tomu nastala je potreba, da se privatno pravo na šumski posjed ograniči u toliko, u koliko to zahtievaju obziri na postojeće privatno pravne služnosti i na javnom pravnu, stegnu u interesu racionalnijeg uživanja i uspješnije gojitbe šuma.

Jer kad uzmemo na um zadaću, koju je narav namjenila šumam, kad se sjetimo na dugačko vrieme što ga šumi treba, da poraste, kad uvažimo poteškoće, s kojima se boriti valja kod pošumljenja jednoč poharanih šuma, jednom rieči: ako smatramo sa višega gledišta, koliko je šuma koristna i potrebita za cielu zemlju, to neima dvojbe, da je šuma ograničena svojina i obće dobro, koje ostati

ima ne samo za sadanji naraštaj, nego i za njegovo potomstvo, i da treba zbog javnog blagostanja što strožije nadzirati, kako se u šumah gospodari.

Nu i ovo nadziranje šumskog gospodarenja, kojim se je nastojalo ograničiti privatno pravo na šumski posjed, koliko god bilo osnovano na razlozih shodnosti i na razlozih nužde, te kolike god ono služilo u prilog za što bolje osiguranje obstanka šuma, ipak se je moralo upriličiti tako, da bude odgovaralo inim prilikam šumarenja imenito tehnici šumskog sadjenja i uporabe šuma.

Da možemo upoznati ove prilike, koje nam se u šumskom zakonarstvu prikazuju, netrebamo iztaknuti obilježja privatno gospodarstvene naravi naime, da šumarstvo napram ratarstvu manji nečistiji, ali zato veći čisti prihod od jutra obećaje ili tu okolnost, da je promet sa šumskimi proizvodi dosta tegotan i napriličan, nego je dovoljno, da navedemo njeke osebnosti obćenite važnosti, kojimi se odlikuje svako šumarenje.

Ponajprije u oči pada, da je rast šumskih biljka spor, koja se okolnost još bolje iztiče, ako spomenemo, da se glavnica u šumu kroz mnogo godina ulagati mora, dok se od nje očekivati može ikakav racionalni dohohak i da se obzirom na to, što se šumska glavnica lakše načeti može, svakako poželjeti mora, da šume budu u rukuh konservativnog posjednika; nadalje, da u šumarenju narav kao takova znatni upliv ima, zbog česa je dioba radnje od manje produktivne važnosti za to, što šumarenje više extensivnim, a manje reskantnim čini.

K tomu dolazi još i to, da se za uzgoj šumskih biljka u obće lakše naći može prikladna tla, nego za ostale kulturne biljke i da imade takovih vrsti tla, koje najveću privatno gospodarsku rentu samo onda dati može, ako se pošumi (absolutno šumsko tlo) u kojem slučaju se privatno gospodarsko i narodno gospodarstveno stanovište ujedinjuje; napokon da šumarenje zahtjeva obsežne površine.

Zakonodavna vlast morala je prema navedenimi načeli svoj rad upriličiti već s toga razloga, da se proti nadzoru šumskog gospodarenja i inimi propisi za promicanje šumske kulture neprovoćira odviše veliki odpor u javnosti sa gledišta slobodnog uživanja koristi, jer bi mogao takav odpor u pitanje staviti svaki uspjeh zakonskih ustanova, kojimi se namjerava podići šumarstvo, kako se je to u starije doba jur dovoljno izkusilo.

Obćenito stanovište, koje je zakonodavna vlast odnosno uprava napram šumarstvu zauzela, svadja se usljed toga na to: da se s hodnimi propisi stegne takovo šumarenje odnosno, da se zabrani svako nerazborito šumarenje u šumah, usljed kojega bi mogla nastati pogibelj ili šteta građanskoj zajednici i da se nastoji sve one zaprieke i od davnine uvriežene nepodobštine, koje napredku šumske kulture smetaju, odstraniti u toliko, da bude svakomu šumaru prilika pružena, da gospodarskom radinošću uspješne kulturne odnošaje i valjane dohodke u šumah zasnovati uzmogne.

Prema tomu je svrha novijeg šumskog zakonarstva ta, da stvori pravni i kulturni red u šumah, te da zbog promicanja državnih interesa uvede racio-

nalno šumarenje, a povrh toga da osjegura šumi izdašnu zaštitu napram našim valam i štetam.

Akoprem je izvršujuća vlast u šumskom gospodarstvu prije povod našla, da zabranom ili prohibitivnim načinom posreduje, nego u drugih granah narodnog gospodarstva, to se podpuni uspjeh u šumarstvu ipak nemože očekivati lih od državnog uticaja i od zakonodavne uredbe, nego se za promicanje šumarstva i njegovog dohodka takodjer iziskuje vlastita marljivost i briga, a prije svega izkustvo i naobraženost šumskog posjednika i šumsko upravnog osoblja.

U koliko je zakonodavna vlast u starije i novije doba po ovih do sada razpravljenih temeljnih načelih razvijala svoju djelatnost, prikazati će nam daluja razložba pojedinih zakona, koji se tiču šumarstva u zemlji.

Razpravljanje pojedinih zakona povesti će se naposeb za gradjansko područje Hrvatske i Slavonije, a posebice za bivšu vojnu Krajinu, budući se je u jednom i drugom dielu naše zemlje šumsko zakonarstvo samostalno razvilo, te što u tom razvoju bitnih razlika nalazimo.

Za Hrvatsku i Slavoniju izdan bje prvi zakonik godine 1814. tako zvani Tripartitum.

U ovom zakoniku nalazimo medju ostalim takodjer takove ustanove, kojim se propisuje kako treba čuvati šume od pustošenja odnosno, kojim se zabranjuje sječa drva i uporaba paše u tuđoj šumi.

Imenito ustanovljuje se u III. dielu pod člankom 33. kako se imade postupati kod pljenitbe blaga, koje se u neovlaštenoj paši zateče zatim, kako se procieniti ima nanešena šteta i napokon kakova je kazna, kad se kradomice ili očitio zlotvorom rukom šuma sječe ili kakovo stablo obara.

Glede pljenitbe blaga bje određeno u slučaju, ako bi koji plemenitaš ili seljak zaplienio konje, volove, ovce, svinje ili drugo stado i blago sa usjeva, livada ili sjenokoša ili šuma žirovnih, u koje je zabranjeno ulaziti radi učinjene štete bud pašom, bud gaženjem, a vlasnik ovoga blaga prkosiv ne bi htjeo da ih izkupi, da oštećenik upitno blago nesmije najdulje od tri dana kod sebe zadržati. —

Poslie ova tri dana imao je to blago dati ili povjeriti na čuvanje svojem županu ili podžupanu; a ako bi ovaj odsutan bio kojemu plemenitaškom sudcu (razumije se samo po sebi onomu, koji je određen, da pazi na napredak onih uvjeta, u kojima se nalazi oštećeno zemljište), jer će inače za svaki dan poslie ovoga ustanovljenoga roka biti kažnjen i to ne samo onaj, koji je blago zativorio odnosno zaplienio, nego i onaj, koji je štetu počinio sa tri zlatne marke, sa dvie marke za sud, a sa trećom da dađe ruku protivniku i da ga namiri. Ucijenjena šteta pako imala se je poslie savjestnog izpitivanja procieniti na mjestu kvara od sudca i gradjanskih pravnika onoga mjesta, na čijem je zemljištu šteta učinjena.

Stranci bo nisu dužni platiti globu, nego samo količinu štete.

Ako je pako naseljenik u šumskoj šteti uhvaćen bio, onda je ne samo izgubio sve, što je uz sebe imao, nego se je imao povrh toga progoniti u svojem zavičaju sbog nasilja.

Ovo su ustanove rečenog zakonika, koje su obuhvaćale pet paragrafa, kojim se je nastojalo već u drevno doba zapriečiti zator šuma.

Tečajem dalnjih stoljeća neopažamo, da bi pogledom na šumsko zakonarstvo kakove promjene nastale.

Tek onda, kad je između zemaljske gospode, koja su nad narodom naseljenim na njihovih imanjih vršila tako rekuć suverenska prava, a između njihovih podanika došlo do kobnih razmirica zbog toga, što su nepravедno razpisivali daće, započeli su se izdavati razni zakoni i propisi, koji se ticahu šuma. Ovi nemiri, koji su se po cijeloj Hrvatskoj i Slavoniji podigli, ponukaše kraljicu Mariju Tereziju, da urbarske odnošaje potanje uredi.

Tako bje mjeseca studenoga godine 1755. izdana znamenita odredba o olakšanju i uredjenju podaničkih odnošaja, te za Hrvatsku privremena urbarska regulacija.

Ovom odredbom ustanovilo se je među ostalim i to, da podložnikom pripada pravo na ogrievna i gradjevna drva za vlastitu porabu, zatim žirovina uz znatnu polakšicu u vlastelinskih šuma; nadalje bijaše zabranjena sječa predaja živog drveća, šibarja za plotove i liesa za obruće bez dozvole gospoštije uz kaznu tro dnevne ručne radnje ili uz strogu kaznu, koju je imalo ovršiti poglavarstvo poput teške krivnje.

Pokraj toga zabranio se je ugon svinja u zagajene šume uz kaznu dvostruke pristojbe, koja je ustanovljena bila za žirovinu, napokou ugon koza u mlade šume.

Za Slavoniju izdana bje podpuna urbarska regulacija god. 1756., kojom se je točno ustanovila mjera selišta, podložničke dužnosti i pravice u pogledu drva za gradju i ogriev, te za pašu i žirovinu.

Ova odredba nije ništa drugo, nego ponovljeno izdanje naredbe, koju je Karlo VI. godine 1737. jur izdao, ali koja nikad u život stupila nije, jer se po vlasteli nije obdržavala.

Tu se opaža, da su se u našoj zemlji razvila dva dosta različita urbarska sustava, jer su koli za Hrvatsku, toli za Slavoniju valjali posebni urbarski propisi. Jednim i drugim urbarom priznala odnosno utemeljila su se razna prava seljaka u šumah vlastelinskih, ali koja u pravnom smislu osjegurana nebijahu.

U ovo doba nastao je u šumarskom zakonarstvu znatan preokret, buduće je na dnevni red stavljeno bilo riešenje pitanja o šumskih služnosti.

Kako se u ovimi šumskimi služnosti šume obteretile, a i međjutim potrebe pučanstva sve to veće bivale, opazilo se je doskora, da se u šumah odviše sječe i harači. —

Ovo propadanje šuma u zemlji ponukaše opet kraljicu Mariju Tereziju, da je godine 1769. izdala u hrvatskom jeziku u (kajkavštini) šumski redovnik, kojim bje određeno, kako se imadu šume čuvati odnosno sjeći i pomladjivati.

Taj šumski redovnik, koji sadraaje 55. §§. spada među najvažnije uredbe u razvoju šumskog zakonarstva, pošto je imao svrhu, da vlastnike šuma poukom obodri na valjano gospodarenje i da upozori javnost, od kolike je vriednosti

ako se šume stalno u dobrom stanju uzdržavaju i kakovih nedoglednih posljedica biti može, ako se šume naprotiv sjeku bez reda ili ako se opustoše. U njem bo sadržano je i poučno poredano skoro sve, što je za onda literatura šumske znanosti o šumskom gospodarenju poznavala.

Ovaj kratki opis sadržaja toga šumskog redovnika svjedoči nam, kako se je već u ono doba osbiljno nastojalo o tom, da se šumsko gospodarenje što bolje promiče. Nu žalibože slab je bio uspjeh od tih toli koristno zamišljenih ustanova jer se je jedno slabo pazilo, da budu strogo provedene, a drugo jer nije bilo organa, kojim bi se provedba povjerila bila.

Akoprem su razni nemiri u zemlji bili glavnom zaprieekom, da se ovimi ustanovimi nije polučio naumljeni cilj, to je tomu ipak mnogo kriva ta okolnost, da su se vlastela u obće protivila svim uredbam, koje su smjerale na promicanje kulturnih odnošaja, naziruć u svakoj takovoj odredbi njeku stegu njihove samovolje, koji su davanjem raznih polakšica svojim podanikom rabili lih u robstvene svrhe.

Kad bje ustanovljeno posebno hrv.-slav. namjestničko vieće, izadje godine 1773. dekret, kojim se je istomu dojavilo, da se imade privremeno urbarsko uredjenje od godine 1735. u Hrvatskoj zamieniti stalnim uredjenjem.

U tu svrhu odlučila kraljica, da se sustavno i jednolično imade uvesti u Hrvatskoj ono urbarsko uredjenje, koje je postojalo u Ugarskoj.

To uredjenje slabo je napredovalo.

Prvo je načelno rješenje u tom pogledu odnosno prva kraljevska temeljna odluka, koja se je odnosila na uredjenje urbarskih odnošaja u Hrvatskoj, proglašena bijaše već godine 1780., a u njoj se govori o mjeri selišta, o uračunavanju nekijh zemalja, kao što su to vinogradi, kolosjeci, grmlje i šume u selište, zatim o drvarenju u šumah vlastelinskih i blagodatni razprodaje, sječe i dovoza drva, napokon o uživanju paše.

Godine 1786. izda kralj Josip II. poznati patent o rasporezovanju zemljišta i o katastralnoj izmjeri svih šuma.

Tom sgodom izmjerene bijahu takodjer površine šuma, te se je tim saznala važna podloga, koja čini glavni uslov za svako dalnje uredjenje šumskog gospodarenja naime, koliko imade šuma i kako su u zemlji porazdieljene.

Pošto se u oćigled svega toga, što se je za užčuvanje šuma i za promicanje šumarstva učinilo, nije opaziti mogao uspješni napredak, izdan bje godine 1790. osobiti zakon, koji je sadržavao pooštrene ustavove imenito proti vlastnikom šuma.

U članku 57. rečenog zakona naloženo bje županijam, da svakoga, koji bi šumu pasao, stave pod tužbu i ako uztreba, da takovom nerazboritom gospodaru upravu nad šumom oduzmu i predadu u ruke sequestra.

Kad je za Hrvatsku i Slavoniju izdan poznati temeljni državni zakon godine 1807. odlučiše zastupnici hrvatskog sabora, da obzirom na to, što prekomjerno haraćenje šuma nije jenjalo, a šume sve to veću absolutnu vriednost zadobiše, valja obširnije propise o uzdržavanju šuma izdati.

Tako se je ovim zakonom pod člankom XX. i XXI. naročito zabranila svaka prekomjerna sječa drva bez shodna pomladjivanja, zatim krčenje šuma na onom tlu, na kojemu osim šume ništa drugo rasti nemože, te bi usljed krčenja nastati mogla ledina zatim, da se svakomu vlasniku šuma, koji bi se ogriješio proti ovim zakonskim ustanovam postavi skrbnik (curator), kojemu se je morao podvrći u svih odredbah pod prijetnjom globe od 200 for., što je za ono doba vrlo osjetljiva kazna bila.

Povrh toga zabranila se je gradnja kuća iz drva, da se prištednja u potrošku s drvom poluči, napokon bje držanje koza ograničeno.

Sa historičkog gledišta držimo, da je vrijedno ovdje spomenuti to, da su za vrijeme, kad je Francuzka dobila gornju Hrvatsku sve do Save mirom, koji bje sklopljen 17. listopada 1810. u Schönbrunu, izdane bile razne odredbe i zakoni u svrhu promicanja šumskog gospodarenja, koji su godine 1814., kako je Hrvatska Austriji povraćena bila, izvan snage stavljeni.

Maršal August Marmont, preuzevši upravu u tom dielu oduzete nam zemlje, nastojao je među ostalim, da podigne za ono doba dosta zapuštene prilike šumarstva.

Izdanjem obćeg šumskog zakona, zatim uvedenjem gubernatorske naredbe od 11. kolovoza 1811. „Conservateur general des Eaux et forets“ uredjen bje postupak kod prodaje drva imenito u državnih šumah fužinskih.

Nadalje bje određeno, da se šumske globe imaju strogo utjerati i da se šumsko čuvarsko osoblje umnoži, a u slučaju, ako to dovoljno bilo nebi, da se šumski kvarovi preprieče, da se imade i oružništvo u tu svrhu upotrebiti.

Uzprkos sviju jur prije navedenih odredba i propisa nisu se ipak urbarialni odnošaji sbog raznih zaprieka konačno mirnim načinom riješiti mogli, među kojim nije bila najmanja ta, du su vlastela nastojala prava podložnika u šuma po mogućnosti stegnuti.

Povodom toga nepovoljnog uspjeha u urbarskoj regulaciji pronašao je godine 1836. sabor za shodno, da posebnimi zakonskimi članci iznova osjigura prava podložnika na užitke u vlastelinskih šuma i da urbarialne daće svede na stanovitu pravednu uvjeru.

Dapače člankom VI. određeno bijaše, da je vlastelin tek onda vlastan drva iz svojih šuma prodati, kad je potrebštine svojih podložnika osjegurao ili izlučenjem primjerene šumske površine ili odkupom.

Pokraj toga sklonuše naš sabor mnogovrstni kvarovi, koji su se u šumah počinili osobito od pastira, ugljenara i pepelara, da je ustanovio posebne globe za takove prestupke, opredielio takodjer odštetu, koja se ima u slučaju šumskog kvara platiti.

Podjedno bje ustanovljeno, kojim načinom se može odieljenje šuma provesti u onom slučaju, ako koji vlastelin želi, da se u pogledu zajedničkog uživanja šuma od svojih podanika odciepi.

Zakonski članak IX. razpravlja opet njeke važne poljsko-redarstvene ustanove, koje se doniekle ticahu šumarstva u koliko je na pr. bila dužnost javne straže i poljara, da nad sjegurnošću šumskog vlastništva bditi imaju.

Isto tako razpravljaju se ondje još i šumski prestupci i slučaji, kad smije vlasnik šuma i kako ima pljenitbu preduzeti za učinjeni kvar.

Zamašni preokret u razvoju šumskog zakonarstva opažamo god. 1848.

Zakonskim člankom XXVII. koji govori o ukinuću robote dotično o urbarskih službah, zatim zakonskim člankom XXVIII., koji razpravlja o kmetskom pravu drvarenja, pašarenja i žirenja, ustanovljujuć nadležnost oblasti kod riešenja pojedinih parbenih pitanja te vrsti, potaknuto bje razriešenje urbarskih i srodnih odnošaja odnosno i podpuno zemljišno razterećenje, koje bje jur zamišljeno pod kraljicom Marijom Terezijom i kraljem Josipom II.

Podjedno bje u §. 9. navedenog članka odredjeno, da upravljajući odbor sabora imade sbog uspješnijeg uzdržavanja i gojitbe šuma nastojati o tom, da već bližnjemu državnom saboru podnese na ustanovno pretresivanje potanku zakonsku osnovu za šume.

Nu medjutim nastali su u monarkiji austrijskoj a u Hrvatskoj napose iza prevratne dobe godine 1848. novi politički odnošaji, te je Hrvatska i Slavonija proglašena bila pokrajinom carevine austrijske. Za to vrieme uvela je bečka vlada redom skoro sve važnije zakone i naredbe, tičući se šumarstva, koje su izdane bile za ostale austrijske pokrajine. Šumsko zakonarstvo obnovilo se je sada u dvostrukom pogledu naime, izdan bje zakon o zemljišnom razterećenju odnosno o uredjenju šumskih služnosti i obći šumski zakon.

Od svijuh u ono doba proglašanih patenta spomenuti nam je u prvom redu onaj od godine 1853., kojim se odredjuje zemljišno razterećenje.

Akoprem ovo zemljišno razterećenje nije imalo onu važnost po šumarstvo, koju je imalo po ratarstvo, to se je ipak tim povodom sa šumskoga vlasništva odvalio veliki teret, koji je spriečavao svako slobodno i racionalno šumarenje.

Rečenim patentom bude u načelu odredjeno, da se dužnost, po kojoj su vlastela dužna bila stanovita prava i užitke iz svojih šuma davati svojim podanikom, imade shodnim načinom odkupiti ili urediti.

Ovaj odkup ili ovo uredjenje zajedničkog posjedovnog uživanja započelo se je doskora provadjati.

U tu svrhu izdan bje dne 17. svibnja 1857. cesarski patent, kojim se propisuje, kako se segregacija i komasacija urbarskih šuma obaviti ima. Obzirom na važnost, koju ovaj patent u razvoju šumskog zakonarstva ima, držimo sa shodno, da iztaknemo ona glavna načela, koja će nam duševnu namjeru i pravac toga zakona jasno prikazati.

Poznato je, da su podanici od vjkada u vlastelinskih šumah dobivali bezplatna drva za ogriev i za gradju, potonju pako samo za krov i za ino tvorivo, koje su trebali za kućno gospodarsko orudje.

Gradjevno drvo imala je gospoštija doznačiti u onih šumah, koje su ležale unutar granica dotičnog kotara, dočim ogrievna drva, ako ih nije bilo, takodjer u ostalih svojih šumah.

Za ovo slobodno drvarenje bili su podanici dužni gospoštijam dati protuđaće, kao što je to sječnja, izradba i dovoz drva.

Na toj podlozi izdan je gore spomenuti patent. Ako dotične zakonske ustanove potanje proučimo, onda nam prije svega u oči pada, da segregacija pašnjaka i uredjenje šumskih užitaka nije niti fakultativno, niti obligatorno, nego da je samo uredjenje šumskih užitaka t. j. pravo drvarenja, pašarenja i žirenja, kako je postojalo do godine 1848., imperativnim načinom naloženo i to tako, da se netraži kod provedbe toga uredjenja bezuvjetno u svakom slučaju razdioba zajedničkih šuma, nego se zahtieva, da se šuma ima odteretiti ili odkupom ili uredjenjem.

Da je tomu tako svjedoči nam jedna ustanova zakona, po kojoj se prepušta odkup odnosno uredjenje nagodi izmedju podanika i gosposltije i da ima samo u onom slučaju, ako se ne poluči nagoda, urbarialni sud ureda radi postupak sbog razterećenja šumskog zemljišta odrediti.

Razterećenje šumskog zemljišta moglo se je na dvostruki način provesti i to:

a) odkupom, kad se u ime šumskih užitaka odstupa stanovita površina šume; i

b) uredjenjem šumskih služnosti u onih slučajih, gdje je probitačnije, da se na mjesto diobe šuma, šumsko pripadajuće uživanje pretvori u stalnu godišnju količinu drva, koja se u primjerenom dielu šume potrajno osjegurati ima. Ova ustanova glede uredjenja šumskih užitaka bila je vrlo nuždna, buduć imade takovih slučajeva, u kojih se u obće neda provesti odkup šumskih služnosti negledeć na to, da bi se prisilnim odkupom moglo izvrći propasti ne samo običajno kućno gospodarstvo podanika ili vlastelina, nego bi mogle nastati štetne posljedice po zemaljsku kulturu.

Pravac toga zakona, koji iz dotičnih ustanova razabрати možemo, smjera na to, da se kod savjestne provedbe nesmije niti povriediti interes gosposltije, niti nepravedno stegnuti pravo podložnika, nego samo odstraniti sve prave odnošaje, koji bi štetni mogli biti po obću korist, ako i nadalje obstoje.

Pravo podložnika zaštićeno je tim, što odstup dotičnog diela šumske površine nije ograničen na stanoviti complex vlastelinskih šuma, nego se u smislu zakonskih ustanova imade u korist podanika u slučaju potrebe preduzeti izlučba i u drugih izvan kotara ležećih šuma, koje nisu obterećene bile sa šumskimi služnosti; nadalje, da se segregacija pašnjaka samostalno i bez obzira na uredjenje šumskih užitaka provesti ima i to tako, da se u ime paše, koju su podanici uživali u šumah, izlučiti može takodjer stanovita površina od drugih zemljišta gosposltije.

Pokraj toga ustanovljeno je u načelu, da se podanikom, kojim pripada pravo drvarenja, odciepiti ima onolika površina šuma, koja će prema mjestnim odnošajem imenito obzirom na starije šume i njezinog dohodka kadra biti, ustanovljene užitke za svako selište trajno namiriti.

Interes gosposltije pako uvažen je u dotičnih zakonskih ustanovah na taj način, da je dozvoljeno bilo, da u svojih šumah za vlastitu porabu gradjevno i ogrievno drvo usjeći smije, koje treba za uzdržavanje služećeg dobra, jer bi

svakako nepravedno bilo, da se gospoštiji oduzme suživanje šumskog dohodka, koja je za uzdržavanje i čuvanje šuma morala dosta troškova podmiriti.

Što se tiče veličine površine, koja se je u ime odkupa za jedno selište odstupiti imala, ustanovljuje zakon neki maximum i neki minimum.

Otdud vidimo, da zakon ništa izvjestna nepropisuje, kolik po prostoru ima biti onaj dio šume, koji će se odcepiti bivšim podložnikom, jer u tom pogledu prepušta odluku izvršujućoj oblasti, koju obzirom na uvjetne odnošaje od slučaja do slučaja što shodnije izreći ima. Razlog zašto se je zakonodavna vlast žacala taksativno opredieliti kompetenciju na šumskoj površini jest po svoj prilici taj, što nije nikakovih pouzdanih podataka bilo, koji bi se upotrebiti mogli za sve i dosta različite odnošaje.

U obće možemo reći, da je zakonodavna vlast upoznala sve poteškoće, koje će nastati kod provedbe razterećenja šumskog zemljišta, te je zbog toga nastojala, da se u zakon neuvrste takove ustanove, koje prelaze u potanka upućivanja, te je mislila svrhu na taj način polučiti, da neutiče više u privatna prava i odnošaje odnosno, da nenametne veće stege, nego što je nužno i da se odstrani sve ono, što bi po obću korist škodljivo biti moglo.

Tako bje opredieljeno, da se na jedno selište nemože odmjeriti manje, nego $1\frac{1}{6}$ jutro, a ne više, nego 6 jutara računajuć po jutru 1600 ° u ime odstupit se imajuće površine.

Gdje bi pako takove okolnosti bile, da podanici pri ovakovoj odmjeri nebi mogli pokriti svoje dosadanje zakonite potrebštine na drvu, može se još veća površina odcepiti, nu i ova nesmije prekoračiti 9 jutara, dočim ako je dosadanje zakonito drvarenje podložničko tako neznatno bilo, da za potrajno namirenje netreba 1 i $\frac{1}{2}$ jutra, to se je mogla manja površina odstupiti.

U ovom zakonu nenalazimo samo ustanove, koje razpravljaju uredjenje šumskih užitaka, nego i takove ustanove, koje smjeraju na dalnji razvoj šumarstva u zemlji.

Nastala je naime potreba, da se nešto odredi, kako bi se u buduće postupati imalo s onimi šumami, koje će se odieliti odnosno odlučiti iz uprave gospoštije. Zakon je udovoljio toj potrebi, jer je odredio, da sve šume, koje su po dotičnih propisih odstupljene u korist bivših podanika, prelaze u njihovo vlasništvo i da se imadu smatrati občinskom šumom, u kojoj treba gospodarenje po vlastih političkih u smislu za to posebno valjanih zakonskih ustanova nadzirati.

Na taj način stvorena bje nova institucija t. zv. urbarnih imovnih občina.

Razpravljjuć tako o ovom zakonu preostaje nam samo još napomenuti, da odkup šumskih služnosti u novcu, kako je to u ostalih pokrajinah carevine austrijske dozvoljeno bilo, nije poprmljen, buduć ovaj način odkupa za naše odnošaje prema svrhi nije bio shodan.

Sve ove prilike, koje su usljed razterećenja šumskog zemljišta u gospodarstvenom i upravnom pogledu nastale, bile su dovoljne, da uvjere bečku

vladu, kako do sada za uzdržavanje šuma izdani propisi nisu dostatni, te kako ih valja preudesiti, da budu ogovorali svim gospodarskim potrebam.

Ovomu nedostatku doskočilo se je tim, da je obći šumski zakon, koji je cesarskim patentom od 3. prosinca 1852. proglašen bio u nasljednih austrijskih zemljah, patentom od 24. lipnja 1857. uveden u Hrvatskoj i Slavoniji počam od 1. siečnja 1858. Akoprem se je počam od najstarije dobe nastojalo u nas o tom, kako da se šume obćuvaju odnosno, kako da se šumarstvo promiče, to su ipak tekar ovim šumskim zakonom prvi put izdani sustavni propisi.

Prva osnova obćenitog šumarskog zakona izradjena bje god. 1848. od c. i kr. ministarstva na temelju onih podataka, koje je pomnjivo sabrala c. i kr. dvorska kancelarija.

Nu prije, nego što je ova osnova o šumskom zakonu proglašena, saslušan bje gospodarski kongres u Beču, da se o shodnosti dotičnih ustanova izjavi.

Ovaj kongres, kojemu su takodjer zastupnici iz Hrvatske i Slavonije prisustvovali, uzeo je osnovu šumskog zakona u razpravu počam od 29. do 31. ožujka 1879., te je imao zaključke stvoriti o sljedećih resolucijah, koje mu je ministarstvo dostavilo i to:

1. Primjereni nadzor nad privatnim šumami od strane državne vlasti je nuždan javnog interesa radi.

2. Gospodarenje u obćinskih, korporativnih i zakladnih šumah ima se podvrći strogoj kontroli.

3. Potrebito je, da se neposredno zabrani samovoljno krčenje šuma.

4. Svi posjeduci šuma imenito oni, koji imaju obsežnije šume, dužni su namjestiti vješto i osposobljeno šumsko upravno osoblje s razloga, da se uvede racionalno šumarenje.

5. S hodnim uredbami valja se postarati, da se naobraziti može spsobno osoblje.

Na temelju ovih resolucija sastavljena osnova šumskog zakona nije od svih članova kongresa primljena, nego su se koje kakvi izpravci zahtievali osobito u pogledu slobodnijeg uživanja privrtnih šuma.

Nu usuprot tomu, što se članovi kongresa nisu posve slagali s tom osnovom, proglašen bje ipak šumski zakon onako, kako bje po c. i kr. ministarstvu izradjen.

Ako promotrimo pobliže dotične ustanove šumskog zakona, onda ćemo se uvjeriti, da je zakonodavna vlast preuzela taj zadatak, da točno ustanovi, kako se u šumah gospodariti ima, zatim da se na temelju svih ustanova izdadu posebni šumsko-redarstveni propisi u svrhu čuvanja šuma i posrednog promicanja šumskog gospodarenja pogledom na uživanje šumskog dohodka, napokon da se propiše kazneni postupak i da opredieli odšteta, kad se posjednikom šuma učini kvar.

U ostalom, ako se o ovom zakonu razpravlja kako mu drago, priznati se mora, da pruža potrebita pomagala za uspješno sudjelovanje i uticaj izvršujućih oblasti na polju šumarstva, te da u državno-gospodarskom pravcu što bolji raz-

vitak zemaljske kulture na korist pojedinih državljana obećaje, ako se točno i svestrano proveo bude. Kao što u svih do sad navedenih zakona, koji se tiču šumarstva, tako je i u ovom šumskom zakonu državna vlast pridržala vrhovni nadzor nad šumami.

Posljednici šuma nemogu se izpod ovog vrhovnog nadzora oteti, jer državnoj upravi mora biti briga, da sva zemljišta dakle i šume najveći prihod daju i da razmjer površina na šumah, oranica i livadah onakav ostaje, kako najbolje odgovarao bude obćem blagostanju imenito pako, da šume nuždne potrebstine državljana pokrivaju, za koje se država postarati mora.

Ako bi se šumsko gospodarenje prepustilo samovolji posebnika nestalo bi na brzo šuma, pa bi se usljed toga moglo u pogibelj staviti obće blagostanje.

Akoprem posljedice nerazboritog gospodarenja i sječe šuma u prvom redu stignu posjednike šuma i njihove baštinike, to nije mogućnost izključena, da nebi mogla usljed nestajanja šuma štetovati ciela okolica pače i ciela pokrajina, jer se devastacijom šuma ne samo svakdanja potreba na drvih u pitanje stavlja, nego nastaju takodjer i razne elementarne nesgode, kako se je to na mnogih mjestih živo osjećalo.

Osim toga imade kadkad takovih pravnih odnošaja izmedju privatnog šumskog posjednika i susjednog pučanstva, da se ovi odnošaji nemogu razriešiti bez posredovanja državne vlasti.

U koliko možemo zadovoljstvom konštatovati, da je ovim šumskim zakonom u šumarstvu polučen veliki napredak, u toliko opet moramo požaliti, da je njegova provedba u našoj zemlji doskora zapela.

Izprva, kad je šumski zakon uveden, proveo se je doduše u njekojih djelovih naime, u koliko se tiče posrednog pomicanja šumarstva pogledom na ustrojstvo šumsko-gospodarskog učilišta i pogledom na obdržavanje državnih izpita za samostalno vodjenje šumskog gospodarenja, dočim su ine ustanove imenito one, koje se tiču nadzora nad šumskim gospodarstvom, ostale mrtvim slovom.

Da šumski zakon nije proveden onako, kako bi to bio zahtjevao interes domaćeg šumarstva, razlog jest taj, što se nisu namjestili potrebiti strukovnjaci, koji bi uz pripomoć izvršujućih oblasti razvili bili svoju djelatnost u smislu načela toga zakona. Tek godine 1870. preuzeo je agende šumarstva kod kralj. zemaljske vlade posebno namješteni izvjestitelj, pa se je počelo misliti o tom, kako da se ustanove šumskog zakona u zemlji provesti imaju.

Nu i ova provedba bila je jednostrana, buduć se je jedino na instituciju urbarijalnih imovnih obćina obratila tim veća pozornost.

Segregacijom vlastelinskih šuma, koja je medju ostalim spominjuć dosta sporo napredovala, narasao je broj tih imovnih obćina sve to više, pa je nastala potreba, da se sbog valjanog gospodarenja postavi šumsko upravno i čuvarsko osoblje.

Povodom tim takodjer su se ustrojila mjesta županijskih nadšumara, koji su imali zadaću, da nadziru gospodarenje u urbarijalnih imovnih šumah imenito,

da zavedu u smislu posebno izdane normativne naredbe potrajno šumsko gospodarenje.

Tako vidimo, da od godine 1858., pa sve do najnovije dobe nemožemo u građanskom području Hrvatske i Slavonije izkazati obsežni rad zakonodavne vlasti na polju šumarstva, koji bi podoban bio nadopuniti i usavršiti sve takomno zamišljene ustanove, kojim se odlikuje obći šumski zakon.

U bivšoj vojnoj Krajini vladale su od njezina postanka, pa sve do novije dobe osebuje inštitucije, koje su uvedene bile obzirom na zadatak, kojega je Krajina imala u pogledu strateškičkom.

Uprava u Krajini bila je lih zabavljena i zabrinuta o tom, kako će svoju moć organizacijom vojničkih četa što više ojačati i učvrstiti, da bude mogla čvrsto odoljeti neprijateljskim navalam.

Ovaj vojni sustav bio je glavnom zapriečkom, da se narodno-gospodarstveni odnošaji nisu mogli normalno razvijati.

Usljed toga nenalazimo u starije doba nikakovih uredba, koje bi smjerale na uzdržavanje šuma odnosno na promicanje šumarskih prilika.

Doduše su izdane razne naredbe i propisi, kojim se je riešio velik broj pitanja na polju šumarstva, nu te naredbe nisu imale drugu svrhu, nego da se sad manje sad veće polakšice krajišnikom dadu prema tomu, kako je to od slučaja do slučaja vojnički interes zahtievao.

Takovih polakšica moglo se je vrlo lahko dati u svojo doba, jer je Krajina slabo napućena bila i pokraj toga imala toliko šuma, da je njihova površina iznašala preko polovicu više, nego površina na oranicah i livadah.

Osobito u Slavoniji prostirale su se šume celom Posavinom i u takovom obsegu, da su se n. pr. rad podignuća mjesta Novogradiške morale na dosta velikom prostoru izkrčiti.

U obće šume nisu imale nikakovu vriednost, te su se rabile ponajviše za pašu i žirovinu.

Krajišnik bavio se je lih stočarstvom, držao je poglavito koze, te je svoje potrebe bud na paši, bud na drvu namirio onako, kako mu se je najbolje svidilo.

Da je ovakovo izrabljivanje šuma imenito klaštrenje stabala, ostavilo tragova silnim štetama, netreba podvojiti.

Samo u Slavoniji, gdje su šume pod neposredni nadzor dvorske kancelarije u Beču stavljene bile, nastojalo se je potrošak na drvu stegnuti, dočim su se u ostalih krajevih ne samo od domačeg žiteljstva haračile, već prigodom raznih ratnih bojeva po neprijatelja palile i uništavale.

Najveća devastacija šuma mogla se je u ono doba konštatovati u karlovačkom i varaždinskom generalatu, buduć je tamo nerazborito drvarenje i držanje bezbrojnih koza sve mlade naraštaje zatrla.

Da su ovi dosta razklamani odnošaji u šumarstvu i nadalje potrajali, doista bi bilo doskora nestalo ono silno bogatstvo, koje je u krajiških šumah nago-milano bilo.

Kad se je započelo raditi o tom, da se uprava u Krajini preustroji, mi-

slilo se je takodjer medju ostalim i na to, da se haračenju i nestajanju šuma na put stane.

Godine 1878. proglašen je statut odnosno pismo u člancih, kojim se je uredila uprava u Krajini.

U ovom statutu, kojega je provesti imao vojvoda Bildburghausen, nalazimo prve ustanove, koje se tiču uredjenja šumarskih prilika u Krajini.

Svrha ovih ustanova imala se je na taj način postići, da je nadzor nad šumami predan zapovjedniku. On bo bio je ovlašten podieliti dozvolu za sječu i za krčenje šuma, nadalje pozvan, da nad tim bdije, da se ustanove rečenog statuta u celosti oživotvore.

Medju ostalim zabranilo se je prvi put klaštrenje stabala i gulenje pod prijetnjom kazne, da će se svakomu, koji taj prekršaj počini, zapliieniti i prodati blago, koje se je brstom hranilo bude.

Nadalje razpravlja ovaj statut takodjer o nekih polakšicah, koje su krajišnici u šumah dobiti imali naime, da jim je dozvoljeno bezplatno žirenje u onom kotaru, s kojim zapovjednik upravlja.

Prigodom preustrojstva slavonske krajine, koje je po nalogu carice Marije Terezije provesti imao baron Engelshofen, takodjer su izdane njeke odredbe, kojim se je nastojalo, da se što bolji nadzor nad šumami uvede. U toj odredbi spominje se, da valja namjestiti šumarsko činovničko i čuvarsko osoblje, te šumske užitke po mogućnosti što bolje unovčiti.

Tu se opaža, da se je vriednost šuma u Slavoniji već onda upoznala, jer se očekivao neki dohodak, koji je imao iza namirenja troškova za kameralističko osoblje pripasti krajiškoj blagajni.

Uvelo se je naime prvi put plaćanje pristojba za žirovinu i drva, koja se rabe u spekulativne svrhe, dočim se je bezplatno davanje ovih užitaka za krajišnike stegnulo na kućnu porabu.

Nu sve ove odredbe nisu udovoljile, da se u šumah polučiti valjano i sustavno gospodarenje.

S razloga toga izdan bje godine 1775. za slavonske krajiške pukovnije pesebni šumski red, kojim se nastojalo, da se uz namještenje potrebitog broja šumskog osoblja uvede redovita sječa u šumah prema dozvoli zapovjednika pukovnije i prema uputi strukovnog osoblja.

O potreboći na drvih morao se je sastaviti posebni popis odnosno preduzeti procjena, kojom prilikom se je imalo ponajprije u račun uzeti ležeće drvo, da se izveze i da mladi naraštaj u svom razvitku neprieči.

Kad se je ovaj po Grasalkoviću sastavljen šumski red uveo, opažamo, da je dvorsko ratno vieće u Beču dodielilo brodskoj i gradiškanskoj pukovniji po jednoga Waldbereitera, koji je podržen bio zapovjedništvu u Osieku.

Kad je godine 1755. u varaždinskom i karlovačkom generalatu u Krajini buknuła buna sbog toga, što su se usljed samovolje pojedinih zapovjednika krajišnici u njihovih pravih stegnuli i prikraćivali, izaslala je carica Marija Te-

rezija svoga izaslanika, koji je imao iztražiti, da li su želje i tužbe buntovnika opravdane ili ne.

Naime krajišnikom vidilo se je krivo, da jim je dojakošnja uprava pri-čila slobodno uživanje šuma, da je zabranila držanje koza; da je prisilila kra-jišnike prodavati ogrievna drva na štetu vlastite privrede, da jim je oduzela pravo na lov i da nisu mogli uživati pravo žirenja prema dobivenim povlasticam.

Na brzo bijaše ova iztraga povedena, te su molbe i želje krajišnika usli-šane bile, nu s tom iznimkom, da je držanje koza dozvoljeno samo uz strogo nadgledanje.

Vanredna hrabrost i odanost napram carskoj kući, kojom su se krajišnici u sedmogodišnjem ratu osobito odlikovali, potaklo je caricu Mariju Thereziju, da obrati posebnu pazku i brigu na odnošaje u bivšoj Krajini imenito, da bolje uredi sve narodno-gospodarstvene prilike, koje su u ono doba primitivne bile.

Način, kojim se je imala oživotvoriti ova previšnja namjera, imalo je usta-noviti posebno u tu svrhu sazvano povjerenstvo.

Ovo povjerenstvo, koje je od 27. do 31. listopada 1763. u Koprivnici vie-ćalo, uzelo je među ostalim u pretres takove ustanove, po kojih su se imale uvesti u šumarstvu njeke poboljšice, ponajpače onakove, koje se tiču primanja bezplatne gradje, koje je Krajišnikom vrlo neprilično i dosta tegotno bilo.

Razne administrativne reforme, koje su tim povodom u Krajini uzsliedile, pokazuju sasvim drugi smjer i odavaju znatnu promjenu u samom sustavu, budući se je odstranio ukočeni vojnički absolutizam, te moć i odluka u upravi predala u ruke vieća (colegija), kojom se je uredbom ne samo odstranila samovolja po-jedinih organa, nego i uvela stroga kontrola.

O gospodarstvenih pitanjih, među koje su spadali takodjer predmeti, koji su zasjecali u šumarstvo, imalo je od sada dvaput na tjedan viećati t. zv. eko-nomičko povjerenstvo, u kojem je strukovnjak davao svoj votum informationum, dočim su se kod posadnog zapovjedništva na temelju zaključaka toga vieća izda-vale svakoga tjedna zapovjedi i odredbe. Neposredni nadzor nad šumami vršio je častnik satnije.

On je bio dužan svakoga tjedna šume svoga područja pregledati i tom sgodom osvjedočiti se, kako šumsko i lugarsko osoblje svoju službu obavlja, te o pronadjenom šumskom kvaru podneti prijavu.

Svakoga mjeseca proglasio se je postojeći šumski red, a dan prije imali su lugari o svih događajih u šumah imenito, što se tiče šumskih šteta, točno sve izvijestiti.

Silno bogatstvo na šumah, koje je bilo u gornjoj Krajini osobito na Vele-bitu nagomilano, takodjer je malo po malo nestalo. Pućanstvo se je vidljivo umnožilo, te je za svoj daljnji obstanak trebalo svaki dan sve više i više te-žatbenog tla.

Ovakova zemljišta pribavili su si krajišnici krčenjem i palenjem šume.

Povrh toga navalili su Mletčani poput pirata u šume oko Paga, Jablanca i Sv. Jurja i tamo činili silne štete, a u tom poduzeću našli su kod krajišnika dovoljne podpore.

Krajišnik je u ono doba velikim trudom, a kad kad kvarom na vlastitoj teglećoj marvi kriomčario drvo i tako vozio u Senj i druge luke, gdje su od Mletčana za drvo u zamjenu dobili žito.

Nu doskora su se Krajišnici u svojoj nadi prevarili, da će plodnu zemlju dobiti krčenjem šume, jer je suša i bura ono malo naslage sa kamenom odpuhala i dotične površine pretvorile su se u pusti kras. Sad nije Krajišnikom ino preostalo, nego, da traže utočište u stočarstvu, koje su lih ograničili na držanje koza. Da je na taj način zakrašivanje u gornjoj Krajini sve više napredovati moralo, razumije se samo po sebi.

Već smo prije napomenuli, da je prvi bio vojvoda Hildburgshausen, kojemu je u oči palo nestajanje šuma i koji je nastojao na put stati haranju šuma.

Ali nije mu pošlo za rukom, da postigne naumljeni cilj, jer se je svojimi odredbami ograničio samo na to, da je neposredni nadzor nad šumami predao u ruke kneza, šumskih vojvoda, harambaša i serežana, bez da se je starao, kako će se u šumah uvesti bolje i urednije gospodarenje.

I pukovnik Adelsfeld pokušao je kasnije strogo provesti te odredbe, da pače dao je obnoviti mnoge propise, koji su u zaborav došli naime, da se za palenje ugljena smije upotrebiti samo ležeće drvo i da se bez doznake izvesti može samo onakovo stablo, koje se je posve osušilo.

Veća briga posvetila se je šumam na Krasu tek onda, kad je barun Beck preuzeo zapovjedništvo karlovačkog i varaždinskog generalata i aerarsko gospodarenje uveo.

Komercijansko i dvorsko ratno vijeće podnielo je naime 12. listopada i 16. studenoga 1764. zajedničku predstavku carici Mariji Tereziji, da se zbog zaštite šuma na Krasu izdadu što strožije odredbe.

Razlozi nužde, zatim povoljan i priličan promet u trgovini sa šumskim proizvodi uskorivao je devastaciju šuma na primorskih stranah, pa je skrajno vrijeme bilo, da se šume napram takovim navalama izdažno očuvaju.

Na tu predstavku odluči carica, da se uprava tih za onda vrlo obsežnih šuma na Krasu povjeriti ima posebno ustrojiti se imajućem šumskom ravnateljstvu kod zapovjedništva, koje će imati namjestiti dovoljan broj Waldbereitera i lugarskog osoblja, dočim će imati strukovno rukovoditi šumske kulture komercijanski šumarnik Franconi.

Tim povodom proputovao je Franconi sve šume, te jih je opisao i mapirao.

Na temelju tako sabranih podataka i učinjenih opažaja izradio je osnovu za šumski red, koji je sa narodno-gospodarstvenog gledišta od velike važnosti.

Pod predsjedanjem baruna Becka vijećalo se je 11., 16. i 23. veljače 1765. o ovom šumskom redu. Na predlog Francinija odlučilo se je ponajprije o namještenju osoblja i o naputcih, koji su se izdati imali za Waldbereitere.

U ovoj enketi razpravljalo se je takodjer o izgradnji puteva za izvoz drva, koja su namijenjena bila za prodaju.

Šumski red, koji je na brzo proglašen bio, nije samo iztaknuo razsipnost u potrošku drva, već takodjer konstatovao, da je za ono doba postojala njeka razdioba šumskog posjeda između obćina i aerara.

Ovaj šumski red, koji je za krajinu od nedogledne historičke važnosti, imao je u prvom redu tu svrhu, da pod strogom kaznom zabrani svaku sječu sirovih stabala, bilo to u občinskih, bilo u aerarskih šumah.

Imenito je zabranjeno bilo svako oštećivanje šuma odnosno, da stranci nesmiju u šume zalaziti, koji su se imali, ako se u šumah zateku, po serežanih ubiti i zapovjédniku pukovnije izručiti.

Šumskom osoblju imali su kod izvršivanja službe na ruku ići svi častnici, podčastnici, harambaše i serežani osobito onda, kad je trebalo očuvati zabrane od neovlaštene paše ili izvesti odredbu šumskog osoblja, da se prigodom izvoza ležikovine nesmije sirovo drvo ili koji sjemenjak posjeći.

U potrošku drva imala se je takodjer postići prištednja, jer je bilo zabranjeno, da se nesmiju posjeći živice i za ogrievno drvo upotrebiti odnosno, da se u kućah imadu podizati zatvorene peći. Nadalje spominje se takodjer, da je bezbrojno držanje koza mnogo mladih šuma uništilo, pa se je odredba paše koza u toliko pooštrila, da Krajišnici imaju u roku od šest godina posve napustiti držanje koza.

Gradnja stanova u šumah posve se je obustavila, jer se je tim načinom najviše kvara u šumi činilo.

Šume imale su se omedjašiti, dočim čistine žirom i bukvicom zasaditi.

Što se tiče kazna za šumske kvarove, to je u tom pogledu valjao vojnički zapt.

Dapače šumsko i lugarsko osoblje podpadalo je tjelesnoj kazni, ako je propustilo uhićeni kvar pravovremeno prijaviti.

Prijavljeni šumski kvar razpravljao se je kod satnije sumarnim postupkom, te je u slučaju, ako krivac nije priznao čin, dovoljan bio jedan svjedok, da se krivnja dokaže.

Neosnovani utoci proti odluci satnije nisu bili dozvoljeni pod prijetnjom dvostruke kazne.

Što je Franconi u svrhu uzdržavanje šuma na Krasu izveo, to je banatski šumarski ravnatelj Christian pl. Waldenfels uvesti imao godine 1779. u slavonskoj Krajini.

Nu njegov rad imao je širju podlogu u zemaljsko-kulturnom pogledu, jer je nastajao, da šumsku kulturu svede u povoljan razmjer napram napućenosti dotičnih satnija i napram razpoloživom tlu za oranice, livade i vinograde. Poimence držao je pred očima to načelo, da se iz šuma samo ono uživa, što je za obstanak pućanstva nužno.

Akoprem su u Krajini poslje sedmogodišnjeg rata nastali povoljniji materijalni odnošaji, to se sa najboljom voljom nije mogla u svih pukovnijah uvesti jedinstvena uprava, koja bi odgovarala bila sveukupnim narodno-gospodarstvenim potrebam Krajine, jer su se postojeće uredbe sad mienjale, sad nadopunile raznimi odredbami, koje su se svaki put izdale, kad je koji od bečke vlade odaslanik izaslanik proputovao Krajinu i njezinu upravu pregledao.

Tako vidimo, da je godine 1787. uprava u Krajini opet preustrojena,

buduć se je uvela t. zv. kantonska uprava. U to doba izdan bje takodjer novi pooštreni šumski red, odnosno regulativ, koji nam predložuje stanje šumarstva, kakovo je za onda bilo.

U njem nisu samo sadržane obćenite ustanove, tičuć se dojakošnje izprave i uređenja šumskog gospodarenja, nego i mnogi šumsko-redarstveni propisi i naputci.

Šume bile su podvržene nadzoru kantonskog časnika, koji je imao paziti, da se šumski regulativ strogo provede imenito, da se kod unovčjenja šumskih dohodaka uredno postupa; nadalje, da u interesu boljeg čavanja mladih šuma od šteta po marvi u svojem području stanoviti dio šume u zabranu stavi.

Medju ostalim bilo je najstrožije zabranjeno stabla podbieliti ili zapaljivati, kao što gulenje kore na lipah, te određeno, da se dotični prekršitelj ima po vojnom sudu kazniti.

U pogledu šumskih šteta ustanovljen je bio vrlo strogi postupak.

Svaki, koji je u kvaru uhićen, imao se je poslati zapovjedničtvu, gdje se je sudbenim putem odsudio na platež šumske štete, a u slučaju, ako tu štetu nije platiti mogao, na tjelesnu kaznu.

Za takove štete, za koje se nije mogao krivac pronaći, jamčila je ciela občina t. j. ona je morala u tom slučaju naknaditi odštetu.

Napokon propisuje taj šumski regulativ vrlo obsežno, kakova prava Krajišnici u šumah imaju i na koji način mogu takova prava uživati.

Nu i kantonska uprava u Krajini nije se mogla dugo uzdržati, jer je našla mnogo protivnika, koji su radili svimi silami, da se ukine odnosno reorgarnizuje.

To je ponukalo bečku vladu, da izašalje posebno povjerenstvo u svrhu, da proputuje Krajinu, te sve nepodobštine u upravi izpita odnosno, da učini dvorskom povjerenstvu u Beču shodne predloge, kako bi se mogla uvesti bolja uprava šuma.

Do onda u krieposti stojeće jednostavne legislatorne odredbe, koje su po krajiški narod toli važna prava sadržavale, nisu više odgovarale duhu vremena i građanskim potrebama krajišnika.

Râd gore spomenutog povjerenstva doista je urodio liepim plodom.

Godine 1807. izdan bje temeljni krajiški zakon, kojim su se krajiškom narodu zajamčila sva do sad stečena prava i povlastice.

Ovim zakonom, koji za Krajinu imade značaj građanskog zakonika, udaren bje temelj za dalnji povoljni razvitak narodno-gospodarstvenih odnošaja u obće.

Ne manju važnost imade ovaj temeljni zakon po razvoj šumskog zakonarstva, buduć su iz njega potekli svi zakoni i sve šumsko-gospodarske uredbe, koje su kasnije izdane i koje se odnose na prava krajišnika u šumah državnih.

Taj zakon bude kasnije sa više naredba popunjen i shodno preinačen.

Odpisom od 9. kolovoza 1820. naredjeno bje, kako treba postupati kod prodaje drva.

Odpisom od 27. srpnja god. 1826. izdan bje naputak za vođenje šumskih

računa, a 3. studenoga 1827. naredjeno, da se granjevina neima uračunati kod obračunavanja jedrine stabala.

Postupak kod doznake drva bude uredjeno privremeni odpisi od 31. ožujka 1831. i 29. listopada 1838. Odpisom od 5. ožujka 1825. određena bje globa za šumske prekršaje i to za krajišnike u četvero strukom, a za provincialce u osmerostrukom iznosu taxe, dočim se je šteta posebno naknaditi imala.

Odpisom od 20. svibnja god. 1829. bje dozvoljeno, da se odšteta, kad se utjerati nemože, pretvoriti smije u tjelesnu kaznu, a odpisom od 8. svibnja godine 1836. izdane su odredbe glede uredjenja paše.

Da se sve ove izdane odredbe sastave u jednu sustavnu ciel, bude 18. studenoga 1839. izdan posebni šumski red.

U tom šumskom redu bje točno uredjena šumarska služba i šumsko redarstvo u Krajini.

Imenito ustanovljen bje djelokrug pojedinih šumsko-upravnih organa, zatim postupak kako se ima u šumah gospodariti.

U posebnom odsjeku razpravljaju se takodjer prava krajišnika, koja u šumah uživati smiju.

Usuprot tomu, da se je toliki broj dosta strogih i obsežnih propisa izdalo u svrhu što boljeg osjeganja obstanka šuma, to se ipak nisu dale odvratiti silne štete, kojim su šume izvrgnute bile.

Krčenje šuma i nepovlastno prisvojenje šumskoga tla preotelo je u ono doba mah.

Osim toga grišilo se je takodjer mnogo od strane upravnih organa u pogledu sječe i izrabljivanja šuma.

Stanje šuma bilo je doista vrlo žalostno tako, da je bečka vlada godine 1843. odrediti morala novu izmjeru i omedjašenje šuma.

Dosta veliki teret, kojim su Krajišnici izvrženi bili, ponuka njihove zastupnike, da su dne 5. lipnja 1848. podnieli razne tužbe i molbe saboru u Zagrebu.

U koliko se sabor trojedne kraljevine nije mogao oglušiti zahtjevom krajiških zastupnika, u toliko ipak nije za shodno držao, da se u toj prevratnoj dobi preduzmu u Krajini svestrane reforme. Zaključio je naime, da se koli u vojnoj Krajini, toli u građanskom području Hrvatske i Slavonije takove pripreme učiniti imaju, koje će prokrčiti put za uvođenje konstitucije onako, kako to bje učinjeno u ostalih pokrajinah carevine austrijske. Ove pripreme sastojale se u tom, da se Krajina za sada preustroji po načelu davanja polakšica odnosno tako, da se iz krajiškog sustava sve ono izluči, što sa naumljenom pripremom i sa načeli polakšica u oprieci stoji.

Ovaj prelaz od absolutizma na konstituciju imao se je oživotvoriti posebnim zakonom. Medjutim bje ban ovlašten, da njeke po krajiških zastupnicih zamoljene polakšice u Krajini uvesti može dotle, dokle novo ustrojiti se imajući sustav na previšnjem mjestu odobren bude.

Polakšice ove, koje su 6. kolovoza iste godine širom Krajine proglašene

bile, ticahu se takodjer šumarstva, te su se ponajviše vrtile oko toga, da se krajišnikom dadu svi užitelji u šumah bezplatno.

Naime u državnih šumah imali su krajiške obitelji pravo na sve potrebštine uključivo i na hrastove šindre i to na što mogući lakši način.

Imali su takodjer prvenstvo u tom pogledu prije svakoga drugoga poduzetnika ili kupca.

Paša i žirovina bila je bezplatna u svih šumah osim onih, koje su zabranjene bile.

Zabrane pako trebalo je tako opredieliti, da nebudu krajišnike u svojem kućnom gospodarstvu odviše smetale.

Ležikovina mogla se je svaki dan izvažati.

Zamašni preokret u državnom sustavu, koji opažamo godine 1849 u Austriji, nije mogao ostati bez plodonosnih posljedica za krajinu. Težnja svih naroda, da budu oslobođeni od nesnosnog tereta podaničkog i da dobiju slobodnomniju upravu, koja će razvitak narodno-gospodarskih prilika na bolje pokrenuti, zahvatila je takodjer koriena u krajiškom narodu.

Ova blagodät, koju su jur ostali narodi austrijske monarkije u podpunoj mjeri uživali, nije se ni krajišnikom dulje uzkratiti mogla.

Povodom tim promjenio se je s temelja zakon od god. 1807, te na mjesto toga izdan je novi krajiški zakon g. 1850, kojim se je ukinula feudalna sveza i s ovom skopčana bezplatna radnja.

Načelo, koje se je prigodom raznog preustrojstva krajiške uprave pred očima držalo naime, da se vojnička jaka moć samo onda postići može, ako se sustav podvrgne na temelju zemljišnog posjeda, razvilo je tečajem vremena feudalnu svezu u krajinu.

Ovaj feud zabilježen je u historiji među krajiška prava analogno onim odnošajem, koji su postojali u građanskom području naše zemlje između podanika i vlastela samo s tom razlikom, da je u Krajini car i vladar bio vlastnikom svih zemljišta. Ukinućem feudalne sveze nastali su u Krajini povoljniji odnošaji.

Krajišnik zadobio je samostalnost, te je mogao steći sva prava poput ostalih državljana.

Ovim zakonom nisu se samo posjedovni odnošaji krajiškog naroda uredili, nego su jim takodjer zajamčene sve polakšice, koje je pod feudalnom svezom imao u šumah na taj način, da su se te polakšice pretvorile u pravo šumskih služnosti.

Ove šumske služnosti, kojima su se šume obteretile, točno su u tom zakonu naznačene koli glede obsega, toli i glede vrsti.

Šume u Krajini proglašene bijahu državnim dobrom. Krajišnici pako imali su iz tih šuma iza namircnja aeralnih potrebština dobiti bezplatna gradjevna i ogrievna drva za vlastitu porabu.

Žirenje i paša bila je takodjer bezplatno dozvoljena u otvorenih šumah, dočim se je kupljenje ležikovine na tri dana u tjednju preduzeti smjelo.

Ovo uredjenje posjedovnih odnošaja u Krajini imalo je posljedicu tu, da su se do skora u šumskom zakonarstvu preduzele razne promjene.

Dne 3. veljače 1860 uveden bje obći šumski zakon, a u savezu s tim dne 7. veljače iste godine točan naputak, kojim se uređuje uprava i gospodarenje u šumah odnosno šumarska služba u Krajini.

O ovom zakonu povelili smo jur rječ u prvom dielu naše razprave, pa nam samo ostaje još spomenuti, da u njem nalazimo njeke razlike napram onom šumskom zakonu, koji je u gradjanskom području Hrvatske i Slavonije valjao, u koliko se te razlike tiču ustanova, koje propisuju postupak kod razpravljanja šumskih šteta.

Već dulje vremena spremalo se je na to, kako će se utjeloviti hrvatsko-slavonsko krajiško područje sa kraljevinom Hrvatskom i Slavonijom.

Ovo sjedinjenje nije se moglo provesti, bez da se neuvedu njeke prelazeće ustanove, s kojima će se izjednačiti krajiški odnošaji sa onimi, koji su u gradjanskom području Hrvatske i Slavonije postojali u pogledu uprave.

Ove prelazne ustanove prikazuju nam se u prvom redu u razvojačenju bivše vojne Krajine.

Previšnjom odlukom od 8. lipnja 1871 dobreni bijahu razni zakoni, koji se ticahu preustrojstva Krajine odnosno njezinog razvojačenja.

Medju ovimi zakoni nalazimo i takove, koji se odnose na uredjenje šumarskih prilika.

Od ovih navesti nam je zakon o odkupu šumskih služnostih.

Na raznih mjestih ove razprave iztakli smo jur, da je počam od ustrojstva Krajine podijeljena bila dozvola, da smiju krajiški koloniste uživati razne dohodke šuma.

Pošto je tečajem vremena pučanstvo u Krajini naraslo, a takodjer i potreba na drvih sve to veća bivala, to je dakako teret šumskih dužnosti istrošio dosta velike površine šuma.

Osim toga nije se moglo u šumah uvesti ono racionalno gospodarenje, koje bi odgovaralo fianancijskim zahtjevom i onoj vrijednosti šuma, koju su medjutim u šumskoj trgovini zadobile, jer je šumarsko i čuvarsko osoblje odviše zaokupljeno bilo s poslovi oko namirenja potrebtina pravoužitnih krajiških obitelji, te jim nije doteklo vremena za ini rad, koji bi bio smjerao na uvođenje sustavnog šumarenja.

Da se ovoj nedaći sa šumarsko gospodarstvenog gledišta odmogne, nastala je skrajna potreba, da se šumske služnosti ili posve ukinu ili urede. Obzirom na to, što bi se ukinućem ovih polakšica oduzela krajišnikom narodu jedina od najvažnijih potreba za njegov dalnji obstanak, odredilo je premilostivo Njeg. c. i kr. ap. Veličanstvo odpisom od 8. lipnja 1871, da se prava šumskih služnost, imadu odkupiti izlučbom šuma na taj način, da se krajiškim obćinama i krajiškim obiteljim polovica od onih državnih šuma u njihovo vlastništvo predati imade, u kojih su do sad ušumljeni bili.

Ovo izlučenje šuma, kojim se je započelo godine 1872, imalo se je preduzeti između države i skupnosti svake pojedine pukovnijske občine i to tako, da u pogledu vrijednosti oba djela jednaka budu i da se pri tom uzme obzir na zaokruženje t. j. da onaj dio, koji će pripasti cjelokupnosti svake pukovnijske občine, bude po mogućnosti što bliže dotičnog mjesta, i da se kod zajedničkog uživanja mogu što bliže trajno namiriti potrebstine na drvih svakoga mjesta.

Glede načina, kako se ova izlučba provesti imade, nalazimo tek pobližje upute u naputku od 17. siečnja 1872. Provedba ove diobe povjerena bi posebnom povjerenstvu, koje je u smislu ustanova navedenog naputka postupati imalo.

Čim bje izlučba obavljena i kako su se dotične šume pojedinim imovnim občinam na dalnju upravu predale, izpostavilo se je, da ona u naravi predana površina šuma odnosno preuzeta šumska zališna glavica na panju u njekojih imovnih občinah nije kadra potrajno namiriti one užitke, koji su u zakonu od godine 1860 glede kolikoće i glede kakvoće točno normirani.

Intencija zakona o odkupu šumskih služnosti bila je svakako ta, da se krajišnikom dade onoliko šuma, koliko je potrebito, da se potajno namiriti mogu sva ona prava, koja su jim zajamčena bila temeljnim zakonom od godine 1850. Poslje provedbe toga zakona upostavilo se je, da način, kojim se je mislila svrha dotičnih zakonskih ustanova polučiti u pogledu diobe šuma po polovici vrijednosti, nije posve povladjivao gore naglašenoj velikodušnoj intenciji. U smislu provedbenog naputka imala se je vrijednost za onu skupinu šuma, koja će pripasti imovnim občinam, pronaći obzirom na mjesta, koja po prilici leže u središtu tih šuma, dotim se je vrijednost za drugu polovicu, koju će država preuzeti, imala ustanoviti obzirom na ona tržišta, koja su pozvana, da u trgovini drva posreduju.

Po ovom ključu diobe ciena drva za prvu polovicu morala je veća biti, nego li za drugu skupinu.

Po tomu se vidi, da za ustanovljenje vrijednosti šuma, koja se je prebiti imala, nije jedna te ista ciena za podlogu uzeta, pa je usljed toga za skupinu šuma imovnih obćina razmjerno manja drvna zaliha izlučena, nego li za onu, koja je državi pripala.

Da je dioba ili izlučba šuma uzsliedila za jednu i drugu skupinu na podlozi jednakih ciena, to bi jamačno imovne obćine dobile toliku drvnu zalihu, od koje bi se, ako ne podpuno, a to bar približno mogle potrajno namiriti potrebstine krajišnika na drvih.

Kasnije uvidila se je ova pogriješka, koja se je kod provedbe zakona o odkupu šumskih služnosti učinila, te se je nastojala popraviti na taj način, da se je siromašnijim imovnim obćinam u smislu § 21. c. i kr. naredbe od 15. srpnja 1881 glede sjedinjenja hrv.-slav. krajiškoga područja s kraljevinami Hrv. i Slav. i sa zemljami ugar. krune stavila u izgled novčana podpora, koju za svoj obstanak nužno trebaju.

Nu tim nije ovoj nevolji mnogo pomoženo, jer je nastala oskudica na drvih, rad česa se šume u velike izrabljivaju.

Ovo izrabljivanje imat će pako tu posljedicu, da će doskora nestati šuma i s njima onaj objekt, koji je imao zadatak, da krajiškom narodu zajamči sva ona prava, koja je tečajem mnogih stoljeća stekao i mirno uživati mogao.

Kako je davno jur izčekivano utjelovljenje hr. slav. vojne Krajine materijalnoj zemlji g. 1881 postalo činom, udaren je put, da se dočine onaj dualizam, koji je u šumarstvu odnosno u šumarskom zakonarstvu kroz toliko stoljeća potrajao.

Akoprem sada sjedinjena Hrvatska i Slavonija, te bivša vojna Krajina dva dosta različita područja sačinjavaju obzirom na postojeće posjedovne i užitne odnose, koji su se razvili usljed različitosti prijašnje uprave, to će se tečajem vremena ipak morati po takovih načelih upravljati, kojim će se moći postići analogni odnosi u obih djelovima naše zemlje. A da to bude doskora učinjeno, stvar je zakonodavne vlasti, da shodnom organizacijom šumarstva u zemlji pruži valjana pomagala, na temelju kojih se razviti dađe uspješna djelatnost odnosno polučiti može podpuno izjednačenje naših šumarskih prilika.

LISTAK.

Šumarsko i gospodarsko knjižtvo.

Prvi hrv.-slav.-dalm. „Lovački list“ izlaziti će počam od 1. siečnja 1892. u Varaždinu, a uredjivati će ga pl. Cseney Vuchetich M.

Ovaj lovački list izlaziti će 1. i 16. svakoga mjeseca na celom arku, a ciena će mu biti dostavom u kuću na godinu 4 for. 50 nč., na pol godine 2 for. 25 nč. i na četvrt godine 1 for. 25 novč.

Sluša teljem šumarskih i gospodarskih odnosno ratarskih zavoda dati će se list uz cjelokupnu godišnju predplatu sa 2 for. 50 nč. koji iznos mogu u dva izasebee sljedeća mjesečna obroka po 1 forint 25 nč. uplatiti.

U svojstvu služinčadi namještenim kod šumarstva, gospodarstva ili kano pazitelji lova daje se pogodna ciena od 4 for. na godinu za slučaj cjelogodišnje predbrojke, a ta pogodna ciena može se i u 10 mjesečnih obroka t. j. do konca listopada po 40 nč. uplaćivati.

Po programu, koji nam je po uredništvu gornjega lista dostavljen, biti će prvom hrv.-slav.-dalm. Lovačkom listu glavni smjer „držati se čim više praktičnoga polja“, te će usljed toga poprimiti najprikladniji način pisanja t. j. popularni način s toga, da se ujedno i manje književno savršeni pisci rečenim listom okoristiti i baviti budu mogli.

U ostalom biti će „Lovački list“ glasilo, koje će svim lovcem i prijateljem lova služiti za međusobni sporazum i dogovor, kako bi se u nas podigao lov na onaj stepen, na koji će nam biti na zabavu i pouku.

Uredništvo rečenog lista obriše, da će list dobitak, ako ga bude, upotrebiti za nabavu divljači, na uredjenje raznih sprema za čuvanje i razplodjivanje divljači, te na nagrade za postignute uspjehe.

Mi se radujemo od srca, što će naš drug kao, prvi organ te ruke božje svietlo ugledati, pa ga svim našim vrijednim članovom „Šumarskoga lista“ preporučujemo, te se nadamo, da će se bez svakog primišljaja predbrojiti na „Lovački list“ i po mogućnosti i svojim perom i savjetom podupirati.

Biti će nam mило, ako naš prvi „Lovački list“ u svom plemenitom poduzeću i nakani sjajno uspije, jer će to biti samo na diku i ponos našega domaćega lovstva i šumarstva, a na korist i nhar naše domovine. Bilo sretно!

„Poljska privreda“, učenik za školu i narod, knjiga druga. Ovakova knjiga štampana je u Biogradu po državnoj štampariji kraljevine Srbije, a napisao ju je Paja T. Todorović-Gjakovčić, činovnik ministarstva financija. Ciena joj je 2 dinara (1 for.) Mi ćemo o sadržaju te knjige drugi put obširnije progovoriti. Za sad budi rečeno, da je ta knjiga posve nedostatna, jer nije ni za lugare, niti za šumare poučna. U toj su knjizi mnoge učebe o sadjenju šuma posve netemeljite t. j. one su se posve preživile. Isto tako su i tvrdnje o čuvanju šuma posve neosnovane; nazivi su stari latinski i nevaljani, koje više nitko u šumarskoj etimologiji nerabi, a najglavniji zareznici, te bolesti drveća posve su u knjizi izpuštene. O drugim granama šumogojstva neima u toj knjizi ni govora.

„Zakon o šumama“. Ovaj šumarski zakon za kraljevinu Srbiju štampan je u Biogradu god. 1891., te je na ime srbskog kralja po kralj. namjestnicima svoju snagu zadobio.

Cieli taj novi šumski zakon dieli se u sljedeća poglavja: I. Podela i ograničavanje šuma od čl. 1. do čl. 15.; II. Šumska uprava i ustanova od čl. 16. do čl. 31.; III. O postupanju sa državnim šumama od čl. 32. do čl. 36.; IV. Postupanje sa opštinskim šumama od čl. 64. do čl. 80.; V. Postupanje sa manastirskim šumama čl. 81.; VI. Postupanje sa privatnim šumama (zabranima) od čl. 82. do čl. 84.; VII. O popaši i žiropaši od čl. 85. do čl. 93. i VIII. Šumske krivine i to: A) opšte odredbe od čl. 94. do čl. 117.; B) o kradji od čl. 118. do 122.; C) o povredi šuma i šumskih proizvoda od čl. 123. do čl. 129.; D) nedopuštene radnje od čl. 130. do 134.; E) sudjenje, nadležnost i postupak od čl. 135. do čl. 154. i napokon „prelazna naredjenja“ od čl. 155. do čl. 158.

Mi ćemo njeke znamenite i za obćuvanje šuma od haranja smjerajuće ustanove toga zakona dokolice priobćiti.

L o v s t v o .

Osnova zakona o lovu. Zakonskim člankom XVIII. od god. 1870. uredjeno je u Hrvatskoj i Slavoniji pravo lova. U dvadeset godinah, što se u našoj zemlji lov izvršuje po tom zakonu, postiglo se obće uvjerenje, da njegove ustanove nipošto nedostaju, da bi se plemenita divljač mogla tako uzgajati i razplodjivati, da bude unošnom granom narodnoga gospodarstva. S toga je kr. zem. vlada, da zadovolji obćoj želji za preinakom zakona o lovu sastavila novu osnovu zakona, kojom se ima urediti izvršivanje lovskoga prava. Prije medjutim, nego što osnovu zakona predloži saboru na ustavnu razpravu, preuzv. g. ban grof Khuen-Hédervary sazvaо je anketu, da priredjenu osnovu zakona još sa vještačkoga stanovista pretrese. Ta anketa sastala se je prošlih dana pod predsjedanjem Nj. preuzvišenosti kod kr. zem. vlade, te je dovršila razpravu osnove. U anketi bijahu: kr. odjelni predstojnik za unutarnje poslove, presvietli gosp. Danilo Stanković, presvietla gg. grofovi: Bombelles ml. Drašković Josip, Erdödy Stjepan, Keglević Oskar, Kulmer Miroslav i Vojkfy Janko; zatim gospoda državni nadodvjetnik Oto Spitzer, narodni zastupnici Julio pl. Jellačić, Josipović

pl. Gejza, Galjuf pl. Ljudevit, dr. Egersdorfer Šandor, Zec Miloš, kr. odsječni savjetnik J. E. Tomić, šumarski nadzornik Vrbanić, nadšumari Kesterčanek i Dojković, te kralj. šum. povjerenik Fischbach.

Anketa je s nekoliko izpravaka jednodušno odobrila od kr. zem. vlade predloženu osnovu. Osnova ima 63 §§. u VI. poglavlja. Najživlja vodila se razprava o pitanju, koliko privatan vlastnik mora imati zemljišta, da može izvršivati pravo lova (§. 2. osnove). Dočim dosadašnji zakon daje to pravo vlasnikom spojena kompleksa zemljišta od 200 rali, osnova iste 400 rali. Neki članovi željeli su, da se pridrži količina od 200 rali, drugi su pače u interesu zagorske vlastele predlagali, da se sidje i pod taj minimum, no većina — naročito grof Kulmer i Ljudevit pl. Galjuf, naglašujući, da se i na 400 jutara jedva može divljač racionalno uzgajati — odobrila je vladinu osnovu. Pored privatnih vlasnika zemljišta u spojenu kompleksu od 400 rali vlastne su vršiti pravo lova (po §. 2. osnove) upravne občine na zemljištih, koja nису pridržana vlasnikom. Po §. 5. izvršljene osnove obseg jednoga obč. zemljišta nesmije da bude manji od 1000 jutara. Lovišta daju se na 12 godina u zakup i to samo osobam neporočna života. Pristane li obč. zastupstvo nadpolovičnom većinom glasova, može se zakupni ugovor i bez nove dražbe produžiti.

Važna je ovdje ustanova, da se iznajmljena lovišta mogu dati u podzakup samo dozvolom kotarske oblasti, pa da zakupnici obč. lovišta nesmiju nikomu za plaću ili drugu kakvu odštetu izdavati lovne dozvolnice, koje bi jih ovlastile, loviti po dotičnom lovištu.

Poglavje II., od § 14. do 23., uređuje potanko lovostaju za pojedinu divljač i lovitbu. U §. 15. osnove bijaše ustanovljeno, da vlada može lov na srne (koze) na opredjeljeno vrieme zabraniti posvema, budi samo u stanovitim predjelih; anketa pak okrenula je tu ustanovu, te se lov na srne (koze) zabranjuje, pak se samo iznimno vladinom naredbom može dozvoliti. Srnjaci pak smiju se loviti samo od 1. listopada do 31. prosinca; zecevi od 1. rujna (do sada 1. kolovoza) do 15. siečnja (do sada 2. veljače); jarebice od 1. rujna do 15. siečnja; trčke od 16. kolovoza do 31. prosinca. Na lov za vrieme lovostaje udara osnova zakona oštře kazni. § 19 osnove donosi ustanova, koje su kadre prepriječiti kriomčarenje (prodavanje kradene) divljači.

Poglavje III. ustanovljuje potanko o naknadi šteta, počinjenih po divljači i za izvršivanja lova, a poglavje IV. radi o zaštiti lova. Zakupnici lovišta moraju držati za nadzor lovišta izučene lovce, inače će se zakupni ugovor s njimi razriješiti. Nadzirači lova uživaju pravo javne straže.

Poglavje V. ustanovljuje lovne prekršaje i kazne. Sudi i dosudjuje kotarska oblast (gradsko poglavarstvo). Ustanove su tako stroge, da pružaju jamstva, te će se lovni prekršaji u buduće umanjiti. Anketa povelila je globe na 25—50 for. Među ostalim odredjuje §. 48.: „Tko za lovostaje — §. 13. proda ili kupi koristanu divljač, ili ju u gostionicah u jestvenicah na prodaju ponudi, kaznit će se novčanom globom od 50 do 100 for. Ista ustanova valja da se uporavi i proti onim prodavaocem ili kupcem, koji se nebi mogli izkazati, odakle jim divljač, koju su ponudili na prodaju ili kupili (§. 19. osnove potanko propisuje tu legitimaciju). Od utjeranih novčanih globa ili utržaka zaplijenjene divljači ide po predlogu ankete polovica prijavitelju. Zvjerekradici oduzeto oružje ima se uništiti, te kao staro željezo prodati na korist zaklade za promicanje gospodarskih svrha.

Ovo su najvažnije ustanove osnove novoga zakona o lovu. Članovi ankete jednodušno su priznali, da ova osnova zakona spada među najbolja naša zakonarska djela, pa da će ona, kad postane zakonom, lovstvo u Hrvatskoj odlučno podići.

Količina ubijene grabežljive zvjeradi, za koju je novčana nagrada plaćena. Po do sad stigavšim izvješćima kr. županij. oblastih ubijeno je tečajem I. do

IV. četvrta god. 1891. grabežljive zvieradi i to: u području županije ličko-krbavske 2 stara i 3 mlada medjeda, 1 vučica, 78 lisica, 4 div. mačke i 28 kuna; u području županije ogulinske 1 mladi i 1 stari medjed, 2 vučice, 2 vuka i 4 lisice; u području županije belovarske 1 mladi i 3 stara vuka, te 9 lisica; u području županije sriemske 1 vučica, 1 vuk, 63 lisice, 2 div. mačke i 4 kune; u području županije požeške 1 vučica, 13 vukova, 131 lisica, 15 div. mačaka i 20 kuna; u području županije zagrebačke 5 vukova i 24 lisice; u području grad. poglavarstva petrinskog 3 lisice; u području grad. poglavarstva mitrovačkog 1 vuk; u području grad. poglavarstva u Karlovcih 26 lisica i 7 div. mačaka; u području grad. poglavarstva petrovaradinskog 12 lisica i u području gradskog poglavarstva broskog 1 lisica. Ukupno 7 medjeda, 26 vukova, 5 vučica, 291 lisica, 28 div. mačaka i 52 kune.

Za gornju grabežljivu zvierad izplaćena je novčana nagrada i to: u području županije ličko-krbavske 101 for.; u području županije riečko-modruške 45 for.; u području županije belovarske 25 for.; u području županije sriemske 44 for. 50 novč.; u području županije požeške 120 for. 50 novč.; u području županije zagrebačke 22 for.; u području gradskog poglavarstva petrinskog 1 for. 50 novč.; u području grad. poglavarstva u Karlovcih 16 for. 50 novč.; u području grad. poglavarstva petrovaradinskog 6 for. i u području grad. poglavarstva broskog 50 novč. Ukupno 407 for. 50 novč.*

V. R—ć.

Koji Nero

Osobne viesti.

Njeg. ces. i kr. apoštolsko Veličanstvo blagoizvolilo je naslovom i značajem šum. savjetnika odlikovanoga zemalj. šumar. nadzornika namjestništva u Zadru, Ferdinanda Zikmundowsky-a, premilostivo imenovati šumar. savjetnikom hrv.-slav.-dalm. zem. vlade sa sustavnimi berivi, a kr. šum. nadzornika kr. hrv.-slav. dalm. zemaljske vlade Franju Čordašića umiroviti.

Popunjenje mjesta kr. šum. savjetnika probuditi će obću radost u šumarskom svijetu, jer je nadošlo vrijeme, da će se i šumarstvo kod nas preustrojiti.

— Ban kraljevina Hrvatske, Slavonije i Dalmacije blagoizvolio je imenovati šum. pristave Franju Fušića i Leona Kadeřaveka šumarima II. razreda kod gospodarstvenog ureda gjurgjevačke imovne občine u Belovaru; nadalje šum. pristave Iliju Vlahovića i Julija ml. Anderku u kot. šumarima kod brodske imovne občine; abiturienta šumarstva križevačkog učilišta Josipa pl. Aue-a privremenim šum. vježbenikom kod križevačke imovne občine i napokon dosadanjega dnevnikača kod kralj. držav. nadodvjetništva u Zagrebu Petra Mravunca akcesistom kod I. banske imovne občine u Glini.

Isto tako imenovani su kot. šumari Koloman Bunjik i Koloman Böellein nadšumarima kod brodske imovne občine, pridržavši iste u dosadanjem službovanju kao upravitelje kot. šumarija.

Sitnice.

Najnovija uporaba jelovine. „Oester. Forstzeitung“ donosi viest, da se je pro-našao način, na koji se mogu razna, do sada u mnogom obrtu neuporabiva drveća tako žilava načiniti, da se jedva dlietom kalati mogu. Pokusi su pravljeni jelovinom, a došlo se je do vrlo povoljnih rezultata. Drvo se izvrgne najprije vodenoj pari, a onda se u smjeru srčanice stlači. Na taj način moći je drvo stlačiti na 25% prvobitnog objama. Tako stlačena jelovina postane vrlo žilava i može se u kolarskom obrtu sasvim dobro upotrebiti.

Nové nasade oraha i kestena u Hrvatskoj. Naše vlastelinstvo g. Turkovića u Kutjevu opazilo je, da orah i pitomi kesten za čudo liepo na njegovom zemljištu us-

* Za ubijene tvoriće i jazavce ne se odsad novčane nagrade plaćati.

pieva. Zemljište istoga vlastelinstva bilo je prije u rukuh erara, pak ga je isti kao slabo plodovito tlo prodao g. Turkoviću za svotu od 2 mil. forinti. Čim su vlastelinski šumari opazili, da orah tako krasno napreduje, zasadili su odmah do 500 jutara što oraha, što kestena raznih vrsti. Isto vlastelinstvo nakanilo je od najboljih vrsti zasaditi još 1500 jutara. To je svakako hvalevredna misao kutjevačkoga vlastelinstva, jer će isto osim koristi, što će ga samo od svojih nasada uživati, podići znatno trgovinu orahovine u Hrvatskoj.

Nova uporaba hrastovine. Dočim se kod nas šumari muče, kako da hrastovinu bolje uzgoje i bolje prodadu, gledaju tudjinci kako da ju bolje upotrebe. Sadanji način taracanja drvetom nevriedi mnogo, jer impregniranje kreosotom nečuva dulje od gnjilooce od 2—3 godine.

Novi način, koji će po svoj prilici stari način sasvim iztisnuti, pokušao je nedavno u Parizu, a sastoji se u tom, da se do 10 cm. visoki okrugli komadi hrastovine polože u 10—12 cm. debelu naslagu pieska. Ti hrastovi stupčići nestoje jedan tik drugoga kao što se je to dosada metalo, nego podalje jedan od drugoga. Prostor između stupčića izpuni se pieskom i onda se nabije. Nabijanje se opetuje više put, a cijeli se tarac polieva za vrieme nabijanja vodom. Za dva dana je tarac gotov i tako jak, da se mogu preko njega i najteža teretna kola voziti. Najveća neprijateljica gradjevina — voda — nezaustavlja se među stupčići kao kod staroga načina taracanja, nego odtiče među pieskom. Na takovom taracu nesklizu se konji, jer ndaraju kopitom u luknje. Vrlo ugodan je takav tarac sbog toga, što po lietu za velike žege nezaudara po kreosotu.

Kako asimilira drveće sa crvenim liščem? Dodjemo li lietu u posječenu šumu, opazit ćemo, da trave, koje su do sada u hladu drveća rasle i zelene bile, nisu više zelene, nego crvene. Izlučilo se je naime u travi crveno mastilo i pokrilo listno zelenilo, da ga sunčano svjetlo neraztvori. Isti slučaj je i sa nekojim exotičnim drvećem, što se po perivijih sadi. To je drveće po svoj prilici pocrvenilo u svojoj domovini s istoga uzroka, s kojega kod nas gore spomenute trave pocrvene. Francez Junelle iztraživao je pobliže assimilicaju toga drveća, te je pronašao, da isto za pet šestina manje asimilira, nego drveće sa zelenim liščem. Za svoje pokuse upotriebio je bukvu „*fagus sylvatica*“ i „*fag. sylv. var. purpurea*“ brezu „*betula alba*“ i „*bet. alba var. foliis purpureis*“; javor „*Acer pseudoplatanus*“ i „*Ac. pseud. var. purpurea*“ i nje koje drugo drveće. Ako prerežemo kojem god listu rebro, onda ćemo opaziti, da list za nekoliko dana pocrveni. Uzrok je tomu pomanjkanje hrane, koja kroz rebro nemože ulaziti. Obratno je, ako list s kojega vanjskoga uzroka na pr. sunčanoga svjetla pocrveni. Takav list nemože više toli izdašno asimilirati, a posljedica mora biti: polagano razvijanje celoga drveta. Da je tomu zbilja tako, vidi se iz iztraživanja gore spomenutoga franceza Junella. On je pronašao, da drveće sa crvenim liščem nikad tako brzo ne napreduje, kao ono sa zelenim, dapače da ono nikad svoje zelene drugove visinom nedostigne.

Dopisnica uredništva.

Gg. Jos. Ett. u Zagrebu i G. V—c. u Stubici. Izpričajte, što niesmo mogli priposlano sad priobéiti, nu to ćemo učiniti u budućemu broju lista.

U ostalom upozorujemo gg. pisce, da izvole svoje razprave odnosno dopise samo na jednoj stranici arka pisati, dočim druga stranica prazna ostaje.

Osim toga neka ostave bar tri prsta prazni prostor s lieva na okrajku svake stranice arka za eventualne izpravke ili dometke. Tim će nam u velike olahkotiti ne samo tiskanje časopisa, nego i posao kod korekture.

Uredništvo.